

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

**Boeren
in een rijtjeshuis**

**Is Nederland een
multiculturele
samenleving?**

**Cabaretière
Hester Macrander:**

Stampend door het leven

Nieuwe bestuursleden beheer HVO gezocht

De stichting Beheer HVO houdt zich bezig met taken die tot doel hebben de uitvoering van humanistisch vormingsonderwijs te realiseren.

Het voormalige bestuur Beheer HVO en het hoofdbestuur Humanistisch Verbond zijn overeengekomen dat er een andere structuur gegeven moet worden aan de stichting Beheer HVO. Een van de onderdelen is een andere bestuursvorm, namelijk een klein, zakelijk bestuur dat nieuwe statuten opstelt en de nieuwe structuur bestuurlijk vorm geeft.

Wij komen graag in contact met geschikte kandidaten die tijd en energie willen steken in het nieuwe proces.

Hierbij dan ook een brede oproep om uzelf aan te melden of ons te wijzen op mogelijke kandidaten. Wij zoeken minimaal twee leden met een voorkeur voor financiële en/of juridische kennis en/of ervaring. Ook is kennis van het basisonderwijs en van HVO van groot belang. Iemand met kennis of deskundigheid van lokale overheden is ook welkom.

Na de overdracht en de installatie moeten er nieuwe statuten worden gemaakt. Onze verwachting is dat als het bestuur met nieuwe statuten functioneert, de investering zal liggen in de buurt van drie á vier vergaderingen per jaar en enig leeswerk vooraf. Wellicht zullen individuele bestuursleden tussentijds nog worden geraadpleegd.

Graag uw brief met suggesties of eigen c.v. sturen naar Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, t.a.v. mw. Y. Breuk, directeur HV. U kunt bij haar ook nadere informatie krijgen: tel: (020) 521 90 21.

Well Balanced !

"...Ergens in mijn leven was er een moment van herkenning, een moment waarop ik besepte dat ik 'breder' kon denken. Voorbij het reguliere denken en alles veel meer zien in het licht van het geheel. Ik realiseerde mij dat, door energie bij de hele visie op ziekte en gezondheid te betrekken, je niet alleen een bredere invulling krijgt van de geneeskunde, maar ook van het leven..."

Irene Hill

INSIDE-OUT THERAPIE

Irene Hill ontwikkelde vervolgens een hele nieuwe therapie: de INSIDE-OUT therapie. Een resonantietherapie waarmee u op een overzichtelijke, systematische en eenvoudige manier veel mensen echt kunt helpen. Special Remedies, een zusterbedrijf van VSM Geneesmiddelen bv, heeft aansluitend op deze therapie in samenwerking met Irene Hill een nieuwe lijn middelen op de markt gebracht: de WELL BALANCED serie.

HELING OP DRIE NIVEAUS

De WELL BALANCED middelen hebben een diep fysiologische en sterk energetische werking. Door het herstellen van de balans tussen lichaam en geest vindt genezing plaats. De patiënt komt hierdoor uiteindelijk tot zowel fysieke, mentaal-emotionele als ook spirituele heling.

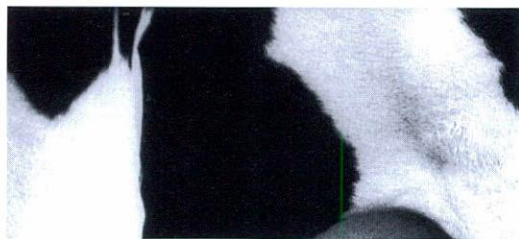
VRAAG NAAR ONS NIEUWE CURSUSPROGRAMMA!

Heeft u belangstelling voor de INSIDE-OUT therapie en de WELL BALANCED middelen of ons uitgebreide cursusprogramma?

Schrijf of bel naar Special Remedies:
Antwoordnummer 511, 1800 VB Alkmaar
Telefoon: (072) 566 12 88.

in dit nummer

Boeren in een rijtjeshuis

Niet meer wakker worden van kraaiende hanen maar van scheurende brommers. Geen zwaluwen op je erf, maar hondenstront op de stoep. Twee echtparen vertellen over hun leven na het beëindigen van hun boerenbedrijf.

PAGINA **4**

Synergie en samenwerking

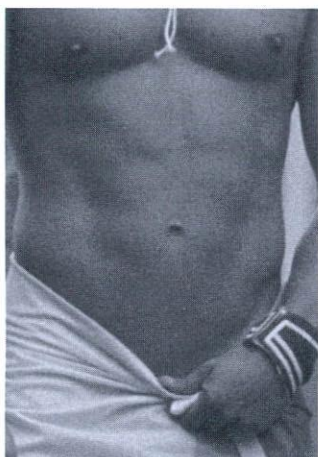
Liesbeth Mulder, de nieuwe voorzitter van het Humanistisch Verbond, streeft naar synergie en samenwerking tussen de humanistische organisaties. Dat moet leiden tot een brede, herkenbare beweging die een rol gaat spelen in het maatschappelijk debat. 'Je kunt autonoom zijn en tegelijkertijd betrokken.'

PAGINA **10**

Is Nederland multicultureel?

Of het nu gaat om de Gay Games of om islamitische scholen, telkens laait dezelfde discussie op: is het wenselijk dat groepen zich 'apart' organiseren? Jan Willem Duyvendak in zijn Socrateslezing: 'Monoculturalisten koesteren de droom van de melting pot, niet om verschillen tussen mensen te beleven maar om ze te neutraliseren.'

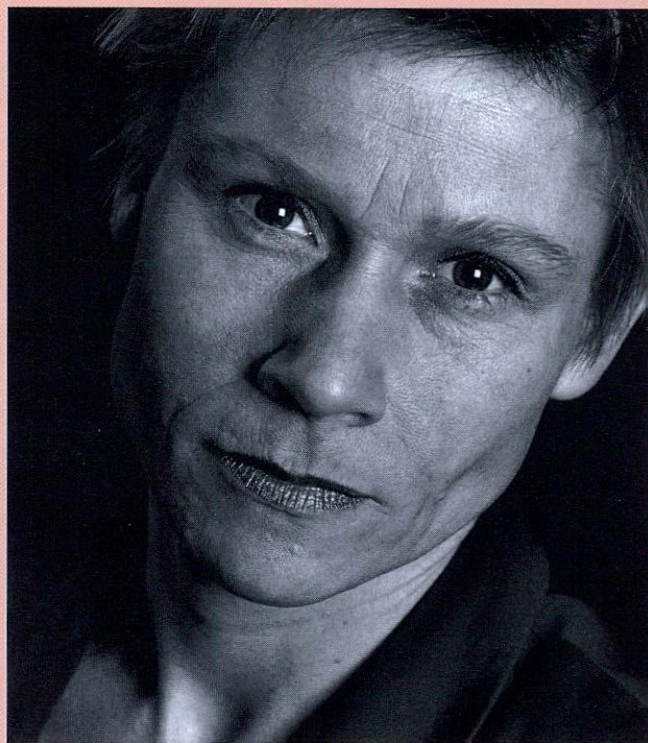
PAGINA **12**

'Mijn moeder heeft MS'

Fleur Pakker was twaalf jaar toen ze te horen kreeg dat haar moeder MS had. Tijdens haar puberteit verdringt ze die ziekte. Pas later komt het tot een uitbarsting. 'Waarom word je nooit eens kwaad, waarom zie ik je nooit huilen?'

PAGINA **22**

'Waarom doe ik dit mezelf aan?'

Cabaretière Hester Macrander bemoeit zich het liefst overal tegenaan. Ze zou haar mening wel van de daken willen schreeuwen. 'Ik schrijf heel eerlijk vanuit de dingen waar ik in zit.' In haar laatste show 'Stomstomstom' staat de Geniet-of-ik-schiet-cultuur centraal. 'Als je op het moment suprême niet kunt genieten van de periode waar je middenin zit, nou, dan doe je het toch over drie jaar.'

PAGINA **16**

en verder

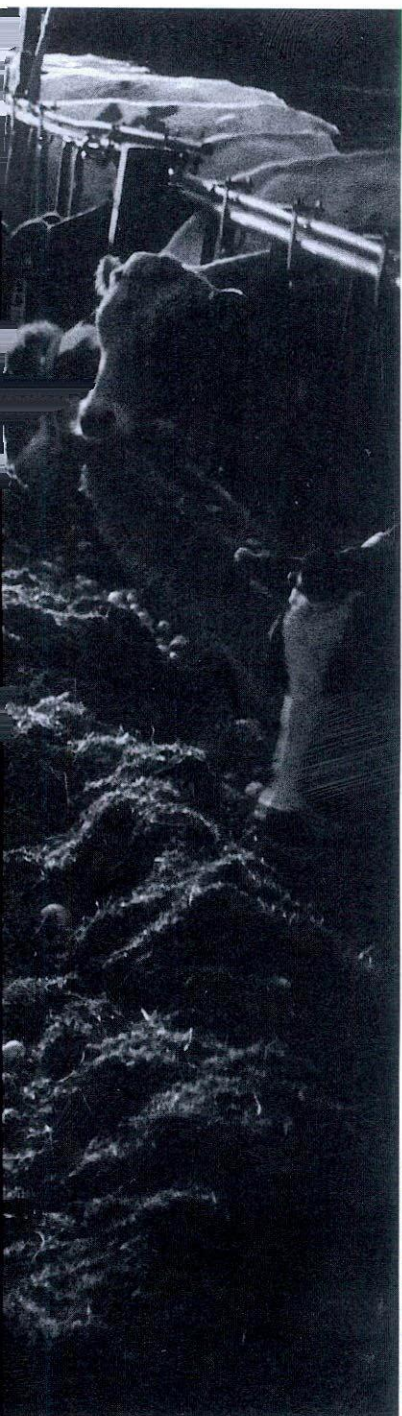
Deugd voor de 21e eeuw	21
Recensie	25
Denken & Doen	26
Serie: het keerpunt	30
Nieuws en brieven	32
Colofon/Cryptogram	34

Elke dag stoppen acht boeren met hun bedrijf

Boeren in

een rijtjeshuis

Het voorgoed vaarwel zeggen van je bedrijf is voor veel boeren een zware dobber. Boer zijn is immers méér dan een 'beroep'. Het is een manier van leven.

Saskia van Loenen

"Die lege stal, we wenden er niet aan. Niks rammelde, het leefde niet. Weet je, van koeien ga je echt houden. Het was alsof we onze kinderen hadden weggedaan. Verschrikkelijk." Henk en zijn vrouw Anneke laten hun tranen de vrije loop als ze vertellen over de noodgedwongen verkoop van hun melkkoeien. Henks ernstige rugklachten brachten het bloeiende boerenbedrijf in de buurt van Breda voortijdig tot een eind. Ook pijn en tranen voor Karel en Jet. Tot voor kort runde dit echtpaar een mestkalverenbedrijf in een ander deel van Brabant, maar door financiële tegenslagen moest het dit van de hand doen. Nu zijn ze verhuisd en boer af. Jet: "Boer worden, ik raad het niemand meer aan. Mijn hele toekomst ligt in duigen." Nederland raakt in hoog tempo zijn boeren kwijt. Iedere dag stoppen gemiddeld acht boeren met hun bedrijf - en bijna nooit omdat ze dat zelf zo graag willen. Integendeel. Ze

moeten wel. Ze zijn 'te klein' om nog verder te kunnen boeren, kunnen niet langer aan de milieu-eisen voldoen, hebben geen geld meer. Of er is simpelweg geen opvolger om dat wat ze ooit hebben opgebouwd of wat al generaties lang een bloeiend familiebedrijf is, voort te zetten. En dan krijg je hartverscheurende taferelen, zoals de 78-jarige boer die met versleten heupen twee keer per dag zeventig koeien melkt omdat hij het bedrijf niet wil verkopen. Totdat ook hij eraan moet geloven. Menselijke drama's zijn het. Voor de meesten geldt immers dat het boer zijn veel méér betekent dan het uitoefenen van een 'beroep'.

Levende dingen

Boer zijn is een manier van leven. Geef je dat op, wat blijft er dan eigenlijk over? "Niks, althans dat denken veel boeren. Voor hen hoeft het dan ook niet meer", antwoordt Hanneke Meester, coördinator van de Telefonische Hulpdienst voor

FOTO: PIET DEN BLANKEN/HH

Agrariërs, de THD-A. "Wij krijgen in eerste instantie veel reacties in de trant van 'als ik zó niet kan leven, dan maar niks, want verder is er niks.' Daarom is het heel belangrijk dat je met deze mensen in gesprek komt. Want natuurlijk zijn er wel degelijk andere manieren van leven. Samen met de boer gaan we daarnaar op zoek."

Een derde van alle telefoontjes bij de telefonische hulpdienst gaat over problemen rond bedrijfsbeëindiging en -opvolging. Hanneke: "Helemaal sinds de varkenspest en de herstructurering van de varkenssector is deze problematiek aan de orde van de dag. Velen vrezen een enorme omzetting. De nood neemt dan ook sterk toe." Ze kan zich de wanhoop van veel boeren die moeten stoppen goed voorstellen en onderstreept wat het voor het gemiddelde boerengezin betekent om iets 'anders' te gaan doen. "Vooral gevoelsmatig klopt een ander leven voor die mensen niet.

Kijk, boer worden, dat ging tot voor kort meestal automatisch, van vader op zoon. Je had er vaak niet eens bewust over nagedacht of je boer wilde worden. Je groeide in die situatie op, het was vanzelfsprekend dat dát je leven was. Tegenwoordig zullen jongeren een heel duidelijke keuze maken: wil ik boer worden of niet? Maar de boeren om wie het gaat zijn

Niet meer wakker worden van kraaiende hanen, maar van scheurende brommers

er vanzelf ingerold. Het omgaan met de natuur, met levende dingen, de betrokkenheid bij het bedrijf, ze staan ermee op en gaan ermee naar bed. Als dit leven wegvalt zijn ze ontworteld. Hun hele toekomstperspectief valt weg."

Gelukkig is er wel een vrij compleet netwerk waar boeren op terug kunnen vallen, aldus Hanneke. "Voor bijna alle hulpvragen is wel een plek te vinden." Voor het zakelijk afwikkelen van de bedrijfsbeëindiging verwijst de hulpdienst door naar gespecialiseerde land- en tuinbouworganisaties. Is er behoefte aan psychische en sociale opvang, dan attendeert men de boer bijvoorbeeld op het bestaan van de speciaal op boeren gerichte Zelfhulporganisatie voor Bedrijfsbeëindiging, de ZOB. Deze instantie heeft in iedere regio vrijwilligers die zelf hun bedrijf hebben beëindigd en die als 'maatje' de boer willen helpen met emotionele problemen. Ook kunnen zij een helpende hand bieden bij veel praktische zaken - hoe schrijf je je in bij een woningbouwvereniging, om maar iets te noemen. Als ze terzijde worden gestaan door een lotgenoot, iemand die weet wat het is, ervaren veel boeren dat als een grote steun.

FOTO: MARK KOHN/JH

Ook de ZOB wordt dagelijks geconfronteerd met mensen die emotioneel in de knoop raken. Tonny Verrijt, coördinator bij de ZOB: "Het grote voordeel van een lotgenoot is dat je mag blijven zeuren. Hij of zij begrijpt dat." Tonny, zelf ex-boerin, zegt dat honderden mensen per jaar hulp zoeken.

Hobby-boer

Hoe goed en persoonlijk de hulp ook is, de boer zal toch het hele verwerkingsproces moeten doorlopen. Of iemand zich er al dan niet makkelijk doorheen slaat, hangt sterk af van hoe het afscheid eruit komt te zien. Een betrekkelijk groot deel van de 'stoppers' verkoopt wel land, melk en vee, maar blijft op de boerderij wonen. Voor deze boeren is het beëindigen van hun bedrijf vaak iets gemakkelijker te accepteren. Ze blijven een beetje 'hobby-boer'. Moet de ex-boer ook nog eens verhuizen, dan lijkt de ramp pas echt compleet. De overgang van het weidse boerenland-schap naar een eenvoudig rijtjeshuis in het dorp of - nog erger - de stad is enorm. Niet meer wakker worden van kraaiende hanen maar van scheurende brommers. Het zicht over kilometers lange weilanden die de overgang van de seizoenen altijd zo fraai weerspiegelden, maakt plaats voor het staren naar de vitrage van de overburen. Geen zwaluwen op je erf, maar hondenstront op de stoep. Daarbij komt nog dat de ex-boer vaak geen idee heeft hoe hij de dagen überhaupt dóór moet komen - gewend als hij was om van 's morgens vroeg tot 's avonds laat op het boerenbedrijf in de weer te zijn.

Plankgas

Jet kan hierover meepraten. Samen met haar man Karel runde ze een groot boerenbedrijf in Zuidoost Brabant. Sinds enkele jaren hielden zij hun mestkalveren op diervriendelijke wijze, overtuigd als ze waren van een groeiende markt voor dit kwalitatief betere vlees. De tegenvallende vraag en dito opbrengsten deden het tot dan toe bloeiende bedrijf echter in een snelle neerwaartse spiraal belanden. De forse investeringen die nodig waren, bijvoorbeeld voor ruime stallen waarin de kalveren los konden

lopen, verdienden zich niet terug; voor het eerst leed het bedrijf verlies.

De ontdekking dat BSE (gekkekoeien-ziekte) ook in Nederland voorkwam, was een nieuwe tegenvaller en zorgde voor nog minder afzet. Na jaren van interen was het geld op en adviseerde de bank om het bedrijf te verkopen. Juist toen diverse gegadigden in de rij stonden om flink wat neer te tellen voor hun bedrijf, brak de varkenspest in Nederland uit. Karel: "Ik zal het nooit vergeten. Op 4 februari 1997 hoorde ik dat bericht. Meteen kwam er geen mens meer op ons erf, alle boeren waren als de dood dat ze de besmetting via hun schoenzolen zouden kunnen overdragen. Plotseling konden we het bedrijf aan de straatstenen niet meer kwijt. Wat moesten we doen? We konden niks. De bank keek het even aan en zei toen dat we het toch maar moesten verkopen. De prijs waarvoor het van de hand ging lag enkele tonnen lager dan wat het waard was."

In plaats van met een aardig zakcentje moest het echtpaar van rond de zestig nu met schulden opnieuw beginnen. Een huisje kopen konden ze vergeten. Meer dan een eenvoudig huurhuis zat er niet in. Jet: "Tijdens onze zoektocht naar een huis reden we door een straat met rijtjeshuizen. Ineens gaf mijn man gas en reed hard weg." Karel: "Het zag er zo hopeloos uit, ik kon er niet tegen. Afschuwelijk om zo dicht op elkaar te moeten wonen." Uiteindelijk vonden ze een woning aan een boeren erf. Met het bedrijf erachter hebben ze niets te maken en dat is soms pijnlijk - maar alles beter dan een rijtjeshuis.

Vroeger waren we altijd bezig, nu hoeft er niets meer

Een jaar geleden betrokken Karel en Jet hun nieuwe woning. De pijn die ze voelden toen ze het boerenleven vaarwel moesten zeggen, is er nog steeds. Beelden van de laatste wagen vee die het erf afrijdt staan in hun geheugen gegrift. Het gemis van de dieren, maar ook de contacten met vertegenwoordigers en inkopers valt zwaar. En dan is er nog die overvloed

aan tijd. Vroeger altijd bezig, nu hoeft er niets meer. Uitslapen wilde ook al niet lukken. Het ritme van om zes uur opstaan speelde hen nog maanden parten. Jet stortte volledig in. "Het inwendige verdriet was zó groot. Ik wist niet wat ik met mijn gevoel aan moest, hoe ik het kwijt kon. Godzijdank hebben wij een goed huwelijk. We hebben elkaar altijd gesteund en voelden dat we het samen moesten oplossen." Op aanraden van een pastoraal medewerker van de regionale landbouworganisatie woonden Karel en Jet twee bijeenkomsten bij waarin ze met lotgenoten over hun ervaringen konden praten. Jet: "Je ontmoet mensen die allemaal hun bedrijf moesten beëindigen en dus min of meer in hetzelfde schuitje zitten. Dat gaf ons toch wat troost." Niettemin voelen beiden dat ze nog een lange weg hebben te gaan.

Heimwee naar koeien

Je bedrijf tegen je zin in aan de kant moeten zetten - ook Henk en Anneke, allebei begin veertig en ouders van twee opgroeiende dochters, weten hoe het voelt. Enkele jaren geleden kreeg Henk ernstige rugklachten. Nog langer dagelijks in de weer zijn met vijftig melkkoeien was onverantwoord. Binnen drie weken nam het echtpaar het besluit om te stoppen. Henk: "Het ging gewoon niet meer. Hele dagen lag ik op bed. Mijn vrouw en oudste dochter deden al het werk. De druk op ons gezin werd steeds groter. Zó wil ik niet oud worden, dacht ik toen. Ik kies voor mijn gezin. Op dat moment was het een goede beslissing." Alle vijftig koeien werden aan één boer verkocht, zodat ze in ieder geval bij elkaar konden blijven - een eis van Henk en Anneke. De koeien waren weg, deze fase in hun leven was voorbij. Maar toen kwam het verdriet. Nooit zullen ze vergeten hoe ze die eerste dag hun oudste dochter huilend en overstuur aantroffen in de lege stal. Of hoe ze tijdens fietstochtjes verteerd werden door heimwee bij het passeren van een weiland met koeien. Henk: "Ik ging er het liefst tussen liggen." Uitslapen werd een kwelling als ze de tractoren van collega-boeren voorbij hoorden rijden. Anneke: "We raakten helemaal ontref- ▶

IN DE BOEKHANDEL:

P. & S. Vigand

Die vervloekte stilte

Gevangen in jezelf - het fascinerende verhaal van een patiënt met het *locked-in syndroom*. f 32,50

Yolande Mukagasana

De dood wil mij niet

Het emotionele verhaal van een vrouw die ontsnapte aan de volkenmoord in Rwanda. f 32,50

Element - Naarden

IN DE BOEKHANDEL:

Dr. Edward de Bono

Leer uw kind denken

Het grootste geschenk dat je een kind kunt geven: leren denken. f 44,50

Dr. Joseph Dunn

Moeilijke types

Hoe je moet omgaan met de moeilijke mensen om je heen. f 37,50

Element - Naarden

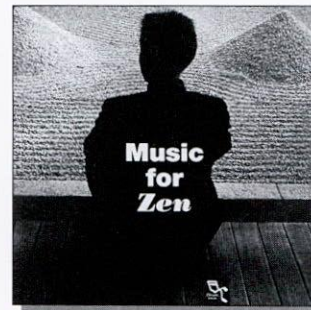
CD ORP 5548-2 / MC ORP 5548-4

Music for Feng Shui

Rustige, voornamelijk akoestische muziek en klanken met een harmoniserende werking. Ter ondersteuning bij het creëren van de juiste woon- en werkomgeving.

Music for Zen

Rustgevende muziek voor tijdloze meditatie. Speciaal samengesteld voor (zen)meditatie maar ook uitstekend geschikt voor pure ontspanning.

CD ORP 5552-2 / MC ORP 5552-4

Verkrijgbaar bij de beter gesorteerde nieuwe tijds- en platenwinkels.

Bel of schrijf voor meer informatie en onze gratis catalogus:
Oreade Music, Postbus 237, 2100 AE Heemstede,
023 5483535. E-mail info@oreade.com.
Internet: www.oreade.com

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam

v / m

adres

pc / plaats

telefoon

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

geld. Vroeger stonden we al lang en breed in de melkstal als de kinderen naar school gingen. Maar waarom zouden we nu uit bed komen?" Henk vertelt hoe hij - tot zijn eigen walging - steeds vaker de kroeg in dook. Ze probeerden hun draai te vinden in dit nieuwe leven, maar het allesoverheersende verdriet om het verlies van hun koeien ontnam het leven alle glans. Net als Karel en Jet vonden Henk en Anneke uiteindelijk enige troost in gesprekken met andere gedwongen bedrijfsbeëindigers. Henk: "Een luisterend oor is het enige dat helpt."

Overlevingsdrang

Twee jaar na het beëindigen van hun bedrijf trokken Henk en Anneke de conclusie: zonder koeien konden ze niet leven. Ze waren bereid om alles op alles te zetten, als ze hun oude leven maar terugkregen. Dankzij een flink spaarcentje lukte het om vijftig nieuwe koeien aan te schaffen. Met een andere bedrijfsvoering hopen ze, ondanks de rug van Henk, nog jarenlang met ze te werken. Ze vertellen eindelijk weer gelukkig te zijn: "De koeien staan weer op stal. Dit is wat we willen."

Voor Karel en Jet staan de zaken er een stuk minder rooskleurig voor. Tot op heden slaagt Karel er nog het

beste in iets van dit nieuwe leven te maken. "Zo nu en dan help ik wat mee op het bedrijf van een van mijn ex-collega's. Gewoon weer even bezig zijn zoals vroeger. Soms krijg ik een zakje aardappelen mee naar huis." Jet echter heeft het gevoel dat ze eerst nog door veel pijn heen moet, voor ze op het punt komt dat ze opnieuw kan beginnen. "Ik voel me hier in dit huis gedumpt, afgedankt. Ik hoop dat het slijt."

Tonny Verrijt van de ZOB herkent het gevoel, maar is optimistisch over de toekomst. Ze steekt deze mensen een hart onder de riem. "Uit ervaring kan ik toch concluderen dat vrijwel iedereen er in slaagt een nieuw leven op te bouwen. Veel mensen vinden een baan waar ze zich prettig bij voelen - vaak zijn dat banen in de agrarische sector. De mens heeft van nature een sterke overlevingsdrang en dat blijkt juist in dit soort situaties. Natuurlijk scheelt het behoorlijk of iemand wat geld aan de verkoop heeft overgehouden, waardoor hij een vrijstaand huis kan kopen, of dat iemand met een schuld begint. Maar toch: uiteindelijk vinden de meesten de kracht om dit verlies hanteerbaar te maken. Weliswaar mét een litteken, dat af en toe goed voelbaar is, maar daarmee valt echt verder te leven."

Voorlopig zal bij Jet vooral de pijn en het gemis van haar oude bestaan overheersen. Ze staart voor zich uit in haar keuken vol met koeienbeelden. Dat het leven soms zo hard en oneerlijk kan zijn, kan ze maar niet verkroppen. "Dagelijks vraag ik me af hoe ik nu verder moet, hoe ik mijn dagen moet vullen. Als boerin ga je helemaal op in het bedrijf, drieëntwintig jaar lang heb ik mijn man meegeholpen. We hebben het samen gerund, altijd keihard gewerkt, alles goed bijgehouden. Nu is er niets meer. Zo had ons leven niet mogen eindigen."

Enige tijd na dit interview belt Jet op met het bericht dat de gemeente hun aanvraag voor huursubsidie heeft afgewezen. De onlangs verhoogde huur van hun vrijstaande huis is nu onmogelijk meer op te brengen. Binnenkort verhuizen Jet en Karel alsnog naar een rijtjeshuis.

Om redenen van privacy zijn de namen gefingeerd

THD-A, tel. 038-4227740, ZOB,
tel. 013-5351535, L.T.O.-
Nederland, tel. 070-3382700.

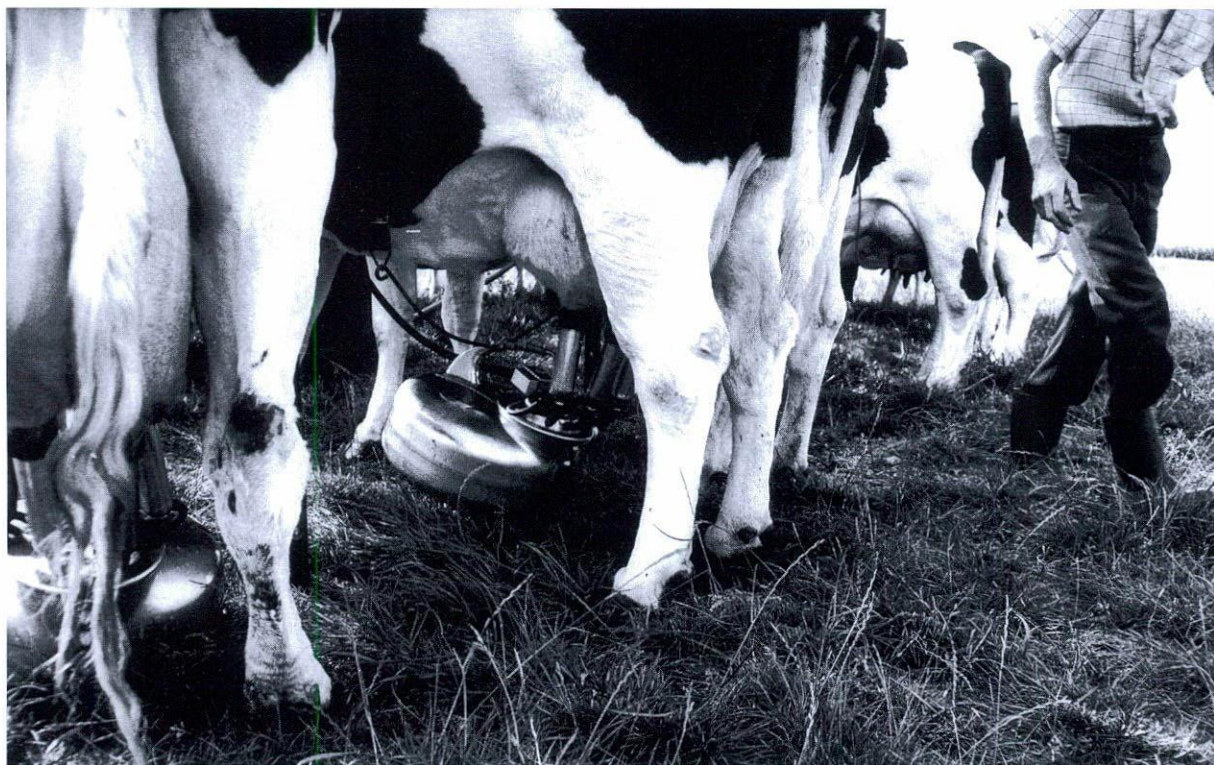

FOTO: STEYE RAVIEZ/HH

Nieuwe HV-voorzitter Liesbeth Mulder:

'Hoe bind je eigenwijze humanisten?'

Tijdens de algemene ledenvergadering van 28 november is Liesbeth Mulder (58) benoemd tot voorzitter van het Humanistisch Verbond. 'De kick zit in het organiseren van de gezamenlijkheid. Het enthousiasmeren en binden van mensen, dat boeit me.'

Tanny Dobbelaar

Na het vertrek van Marian Verkerk in maart 1998 heeft het even geduurd voordat het bestuur van het Humanistisch Verbond met de voordracht van een nieuwe voorzitter kwam. "Het bestuur heeft diep nagedacht over het profiel van de nieuwe voorzitter", vertelt Liesbeth Mulder, "zeker met het oog op het tot stand komen van de humanistische alliantie. In die alliantie gaan, als het goed is, alle humanistische organisaties van Nederland samenwerken. Daarmee willen we een brede en herkenbare beweging vormen die een stem heeft in het maatschappelijk debat." De voorzitter van het Humanistisch Verbond zal in dat proces een belangrijke rol spelen. "Probeer al die eigenwijze humanisten maar eens te binden", lacht Mulder. Dan serieus: "Het bestuur heeft in de eerste plaats gezocht naar een ervaren bestuurder die gepokt en gemazeld is in de humanistische beweging. Iemand die de synergie tussen de humanistische organisaties kan bewerkstelligen." Het omgaan met al die 'eigenwijze' humanisten vertrouwt ze zichzelf wel toe. "Ik ben er zelf ook een."

Van huis uit heeft Liesbeth Mulder klassieke talen gestudeerd. "Ik houd ontzettend veel van talen. Ik ben met name in de structuur van talen geïnteresseerd." Voor de klas staan beviel haar niet. Van jongs af aan speelde ze piano, en ook behoorlijk goed. "Mijn moeder zei al toen ik acht jaar oud was: 'andere kinderen spelen piano, maar jij maakt muziek.' Ik besloot naar het conservatorium te gaan. Niet met de intentie om uitvoerend musicus te worden, daar ben ik veel te verlegen voor. Ik studeerde af als docerend musicus. Na mijn scheiding begon ik met een eigen lespraktijk. Ik beschouwde mezelf als zelfstandig ondernemer, met formele contracten en een btw-nummer en een eigen folder."

Betrokken

In die folder zet ze haar pedagogische programma uiteen, gebaseerd op humanistische principes. "In mijn lessen staat de leerling zelf centraal. Dat sloeg aan, vooral bij volwassenen. Ik had een volle lespraktijk van zo'n veertig tot zestig leerlingen. Vorig jaar heb ik mijn praktijk gesloten. Op

een gegeven moment dacht ik: laat ik eens kijken of ik werk kan vinden waardoor ik meer bij het maatschappelijk leven betrokken raak. En dat is gelukt! Sinds 1 januari 1997 ben ik fulltime ambtelijk secretaris van de landelijke belangenorganisatie voor het openbaar onderwijs."

Koopwaar

Welke koers wil de nieuwe HV-voorzitter de komende tijd gaan varen? Liesbeth Mulder wijst op het beleidsplan. "Daar staan duidelijke lijnen in. Het Humanistisch Verbond wil actiever worden op het lokale niveau. Daarom willen we samenwerken met andere organisaties in het middenveld zoals Humanitas, maar ook Vluchtelingenwerk en lokale groepen van Amnesty International. Ook het humanistische vormingsonderwijs wordt daarbij betrokken." Om deze voornemens uit te voeren is de afdeling Regionale Activering op het hoofdbureau verzwaaard. Daarnaast zal Mulder haar energie steken in de al eerder genoemde alliantie. Mulder: "Belangrijkste doel van de alliantie is om de brede humanistische beweging een rol te laten spelen in het maatschappelijk debat. Waar dat debat over moet gaan? Om een voorbeeld te noemen: ik vind dat wij in Nederland teveel denken in termen van markt en overheid. Wat ik mis, is de dimensie van de persoonlijke betrokkenheid en zorg. Of, zoals Marian Verkerk dat noemt, zorg als morele houding. Er bestaat een neiging om zorg uit de privésfeer te halen en te organiseren als 'recht', iets wat je kan halen bij de overheid of als koopwaar, te verkrijgen op de markt. Daardoor verdwijnt de dimensie van de persoonlijke betrokkenheid. Voor die dimensie zou meer aandacht moeten zijn. Sinds de

FOTO: PAUL ROMIJN

Verlichting zijn individualisme en autonomie erg belangrijk. Maar wederzijdse betrokkenheid hoeft niet ten koste te gaan van autonomie. Die twee kunnen als zelfstandige waarden naast elkaar bestaan. Je kunt autonoom zijn en tegelijkertijd betrokken. Ik denk dat dit thema door het Humanistisch Verbond uitgewerkt moet worden.

Een ander aandachtspunt blijft de ontwikkeling van de techniek. Die geeft ons veel mogelijkheden. Denk aan genetische manipulatie of het in leven houden van vroeggeborenen. We hebben nog niet voldoende normen en waarden geformuleerd om met die technieken om te kunnen gaan. Ook in het debat over dit soort zaken vind ik dat het Humanistisch Verbond een rol moet spelen."

Homohuwelijk

Met verontwaardiging in haar stem

vertelt ze over de paus die, in een reactie op het voornemen van de Nederlandse regering om het huwelijk open te stellen voor homo's, het homohuwelijk heeft verboden. "Als ik dat hoor, dan denk ik 'man, waar bemoei je je mee!' Zestig procent van de Nederlanders is onkerkelijk. De paus doet alsof de waarheden van het Vaticaan nog steeds dezelfde kracht hebben."

Het verschil met de humanistische beweging schuilt in het bestaansrecht. De paus kan zich beroepen op God, maar waaraan ontleent het humanisme haar waarde? Liesbeth Mulder verwijst naar de geschiedenis. "Bedenk dat het humanistische gedachtegoed heel oud is, dat gaat terug op Socrates. Een andere manier om het bestaansrecht van het humanisme te onderstrepen is heel praktisch: laat keihard zien hoeveel er in Nederland gedaan wordt vanuit huma-

nistische uitgangspunten, zoals in het humanistische vormingsonderwijs en de geestelijke verzorging."

Nauwelijks hoorbaar zuchtend: "Het blijkt heel moeilijk om een gezaghebbende waardengemeenschap op te bouwen. We zijn in die zin een heel bescheiden beweging. Kijk, op grond van hun principes vertonen humanisten geen zendingsdrang. Het zijn profeten met schroom, zoals Rob Buitenweg dat in Rekenschap omschreef: humanisten vinden niet dat, op grond van hun eigen levensovertuiging, alle anderen hun uitgangspunten vanzelfsprekend moeten overnemen."

Als je haar vraagt wat het humanisme persoonlijk voor haar betekent, antwoordt ze prompt: "Ik leef vanuit het gegeven dat er na de dood niets meer is. Er is geen hogere macht, we zullen het met de mens moeten doen. Daar moet je je normen en waarden op bouwen. Ik doe mijn best om ieder mens als een uniek individu te beschouwen en met hem of haar in alle openheid te communiceren. Dat heb ik ook

geleerd in mijn pianolespraktijk: mensen kunnen gaan bloeien als je ze waardeert op hun eigen niveau. Je moet ruimte kunnen geven aan mensen om te kunnen worden wie ze zijn, op grond van hun eigen capaciteiten."

In het verlengde van die opvatting vindt Mulder dat iedereen recht heeft op zijn of haar eigen ervaringen. "Er zijn fundamentalistische humanisten die vinden dat de rede de enige maatstaf is. En dat bijvoorbeeld een religieuze verbondenheid met de natuur niet mag. Ik vind dat onzin. Ik was ooit op vakantie in Mongolië. Daar heb ik een verbondenheid met de aarde ervaren die ik in Nederland nooit heb gekend. De mens is in dat landschap een minuscule factor. Maar in plaats van eenzaamheid voelde ik juist een geweldig gevoel van geaard zijn. Ook zo'n gevoel kan passen bij humanisme."

Socrates-lezing:

Is Nederland mult

Of het nu gaat om de Gay Games of om islamitische scholen, telkens laait dezelfde discussie op: is het wenselijk dat groepen zich 'apart' organiseren? Jan Willem Duyvendak: 'Monoculturalisten koesteren de droom van de *melting pot*, niet om verschillen tussen mensen te beleven maar om ze te neutraliseren.'

Jan Willem Duyvendak

De canal parade in Amsterdam

FOTO: JAN BOGAERTS / HH

cultureel?

Nederland kent steeds meer monoculturalisten, zo blijkt uit de recent opgelaaide discussie over de (on)mogelijkheid van een 'multiculturele' samenleving. Maarten van Rossem stookte het monoculturele vuurtje afgelopen september op door in een column in de Volkskrant te beklemtonen dat Nederland geen multiculturele natie is. Hij stelde: "Dat Nederland helemaal geen multiculturele staat is, is maar goed ook. Staten waar daadwerkelijk meerdere culturen naast elkaar bestonden, hebben in de afgelopen eeuw over het algemeen geen gelukkige geschiedenis gekend." Er volgden verbaasde en gekrenkte reacties. Wil Van Rossem het feitelijk bestaan van een pluriforme samenleving in Nederland ontkennen? En wat betekent zijn stelling voor de talloze landen die al langere tijd meerdere culturen of taalgroepen kennen?

Het monoculturele offensief leek enige steun te vinden in het Sociaal en Cultureel Rapport 1998 dat vlak daarna verscheen. Hierin benadrukt het SCP dat Nederland *au fond* een relatief homogeen land is waarin 'westerse waarden' als secularisme en individualisme domineren.

Nederland is niet multicultureel maar hoogstens multi-etnisch: er bestaat een dominante cultuur en minderheden hebben geen andere keus dan zich aan te passen of marginaal te blijven. Het SCP ontkent niet alleen het bestaan van een multiculturele samenleving op dit moment. Het bureau meent ook dat multiculturaliteit nooit en te nimmer zal bestaan. Het SCP schrijft dat "een werkelijk multiculturele samenleving een intrinsieke onmogelijkheid vertegenwoordigt" en zal leiden tot landen "wier samenleving in submaatschappijen uiteenvalt. Deze landen gelden in het algemeen niet als wenkend perspectief voor Nederland."

Homogeen?

Het Nederland van Van Rossem en het SCP lijkt voorwaar een beetje *bibelebonts*. Nederland, het land dat zich laat voorstaan op zijn tolerantie en respect voor verschillen, de natie van minderheden, blijkt het land van één groep te zijn - met slechts in de periferie enige ruimte voor nieuwkomers, waarvan hoogstens de culinaire en muzikale kwaliteiten geapprecieerd worden. Dit land tolereert de vreemde deling op voorwaarde dat hij of zij assimileert. Van het vredig naast elkaar bestaan van meerdere culturen lijkt weinig sprake te zijn - sterker nog: weinig sprake te *kunnen* zijn. Het gaat hier om twee kwesties. In de eerste plaats de feite-

*Op de Bibelebontse berg, staat een
Bibelebonts huis,
in dat Bibelebontse huis, wonen
Bibelebontse mensen,
en die Bibelebontse mensen, hebben
Bibelebontse kinderen,
en die Bibelebontse kinderen eten
Bibelebontse pap,
met een Bibelebontse lepel uit een
Bibelebontse nap.*

lijke vraag: hoe homogeen, monocultureel is Nederland? En in de tweede plaats om de normatieve vraag: wat hiervan te vinden? Moeten we met Van Rossem hopen dat Nederland relatief homogeen blijft? Of is multiculturaliteit een nastrevenswaardig ideaal?

Om de feitelijke vraag te kunnen beantwoorden moeten we eerst weten wat onder mono- en multiculturaliteit wordt verstaan. Beatrijs Ritsema maakte in haar bijdrage aan de discussie in NRC Handelsblad

een nuttig onderscheid tussen gemeenschappelijke waarden enerzijds en gemeenschappelijke normen anderzijds. Zij en anderen wezen erop dat Nederland monocultureel is met betrekking tot *waarden*. Denken niet heel veel Nederlanders, waaronder veel nieuwe Nederlanders, hetzelfde over belangrijke waarden die maken dat dit land met recht en reden een liberale democratie kan worden genoemd? Hoe groot is de groep die iets wil veranderen aan de grondrechten die ieders vrijheid en gelijkheid garanderen - althans de gelijke behandeling van een ieder die legaal in Nederland verblijft? Natuurlijk, er is racisme, er is sprake van sekse-ongelijkheid en homofobie maar politici die menen dat het eigen volk eerst komt, dat vrouwen geen lid mogen worden van een politieke partij of dat homoseksuelen vergeleken kunnen worden met dieven, verdwijnen uit de Tweede Kamer of leiden een marginaal bestaan. Dit is verheugend en opmerkelijk, er bestaat een royale meerderheid met een vergelijkbare mening over wat 'waardevol' is. Nederland is wat waarden betreft een opvallend homogeen land.

In humanistisch verband is het van belang om vast te stellen hoe uniek het is dat er in het geseculariseerde Nederland een brede politieke en maatschappelijke overeenstemming over waarden bestaat. Het humanisme heeft gezegevierd. Het humanisme heeft in de afgelopen vijftienvintig jaar een grandioze 'overwinning' behaald (dan wel geleden). Misschien heeft het humanisme een profileringsprobleem, maar dit vloeit dan voort uit het succes van de welhaast alom gedeelde humanistische waarden - zeker wanneer we vrijzinnig christenen voor het gemak ook tot hen rekenen die 'humanistische' waarden delen.

Lendendoekje

Humanisten zijn echter geen monoculturalisten met betrekking tot normen, gedeelde praktijken en omgangsvormen. Zij voelen zich op een Bibelebontse berg bepaald niet thuis. ►

Het is eerder andersom: de gedeelde humanistische waarden zouden idealiter de vreedzame beleving van verschillen in cultuur, in leefwijze, in gebruiken en gewoonten mogelijk moeten maken.

Het humanisme waardeert immers, zij het niet onvoorwaardelijk, verschillen tussen groepen en individuen. Uit de gememoreerde discussie blijkt niettemin dat de gedeelde waarden lang niet overal en altijd leiden tot veel ruimte en respect voor verschillen in normen tussen bevolkingsgroepen. Monoculturalisten vallen over elk resterend verschil, ze zijn onverdraagzaam ten aanzien van welhaast iedere culturele manifestatie van een minderheid.

Een voorbeeld. Wie terugkijkt op de discussies over de Gay Games kan constateren dat monoculturalisten in Nederland ook problemen hebben met culturele uitingen van groepen die royaal binnen de liberale waarden blijven (en daar zelfs enorm bij gebaat zijn). De Gay Games leidden tot conflicten tussen liberalen (in de brede zin van het woord liberalen), ook al omdat een partijpolitieke liberaal als Gerry van der List slecht met verschil om bleek te kunnen gaan.

Het merendeel van de conflicten in Nederland heeft met waarden weinig uit te staan. Het zijn veeleer gevechten om het recht op cultureel verschil, op culturele 'eigenheid' in de publieke ruimte. En dan blijkt dat er over smaak inderdaad stevig getwist kan worden. Het is naar mijn idee dus onjuist om de woordenstrijd over het hoofddoekje op de openbare school of het lendendoekje tijdens de *canal parade* van de Gay Games te formuleren in termen van een waardenstrijd. Dat is veel te diep gedacht. Dat is welhaast een fundamentalistische reactie, die van de weeromstuit bij betrokkenen de gedachte oproept dat ze misschien inderdaad echt heel anders zijn; dat de hoofd- en de lendendoek een principieel, allesomvattend verschil met de buitenwereld zouden markeren, leidend tot de pijnlijke misvatting dat publieke ontkleding het toppunt van bevrijde seksualiteit zou zijn.

Laten we voortaan, heel naïef, de dingen meer nemen zoals ze zich voordoen - en niet als manifestaties van bepaalde waardenstelsels. Laten we de botsingen in Nederland nu eens meer als lokale conflicten zien, en niet à la Bolkestein als grensgevechten tussen wereldreligies, als civilisatie-clashes die om beschavings-offensieven vragen.

Onzichtbaar

Ook als we recente conflicten in Nederland begrijpen als letterlijk waardenloze schermutselingen, dan zijn we met monoculturalisten nog niet klaar. Want zij lijken van mening dat in een modern land groepen überhaupt uit de tijd zijn. Het monoculturalisme is een radicaal individualisme: mensen moeten als individuen door elkaar heen verkeren zonder aanzien des persoons, ongeacht hun seksuele voorkeur, leeftijd, kleur, klasse, et cetera. Dit 'ongeacht-denken' heeft veel Nederlandse politici in zijn greep. Het maken van verschillen tussen groepen ligt zowel bij liberalen als bij sociaal-democraten slecht: bij de eersten omdat zij als individualisten al langere tijd van groepen gruwen, bij de laatsten omdat zij verschillen vooral in termen van ongelijkheid zien. De paarse coalitie is op een verrassende manier één in haar verlangen naar een gemeenschap van individuen. Niet toevallig ligt het accent in het minderheden- en vluchtelingenbeleid zo sterk op aanpassing, op assi-

milatie: de verplichte inburgering van nieuwkomers en oudkomers is paradigmatisch voor de paarse filosofie dat verschillen tussen groepen vooral wijzen op achterstand en zo snel mogelijk teniet moeten worden gedaan.

Menging van individuen is het trefwoord van monoculturalisten: verschil wordt onzichtbaar gemaakt door menging en spreiding. Monoculturalisten koesteren de droom van de *melting pot*, niet om de verschillen tussen mensen te beleven maar om deze te neutraliseren. Zo gaat het in het volkshuisvestingsbeleid tamelijk expliciet om de menging van de bevolking: er wordt gestreefd naar een meer diverse bevolkingsopbouw in die wijken die gekenmerkt worden door, wat dan heet, een 'concentratie' van mensen uit een bepaalde groep, bijvoorbeeld met een laag inkomen of van een zekere etniciteit. De homogeniteit van lage inkomenswijken moet worden doorbroken door koopwoningen te bouwen waardoor stijgers uit de wijk kunnen worden vastgehouden of meerverdieners naar de wijk toe kunnen worden getrokken. Deze zogenaamde differentiatie-politiek is gericht op menging van verschillende sociaal-economische milieus, hetgeen met name noodzakelijk wordt geacht in wijken die sterk multicultureel zijn. Dit beleid leidt tot een 'verdunding' van problemen en spreiding van groepen. Hoewel de politiek is gericht op versterking van de sociale cohesie, dreigt met name de cohesie binnen groepen hierdoor te worden verzwakt.

Onder elkaar

Menging is niet alleen het hoogste streven van veel politici, volkshuisvesters en welzijnswerkers. Uit onderzoek verricht bij mijn leerstoel 'samenlevingsopbouw' in Rotterdam blijkt dat ook de (Rotterdamse) bevolking *in theorie* de gedachte onderschrijft dat concentratie c.q. groepsvorming moet worden voorkomen. In een enquête vroegen we wat Rotterdammers vinden van het apart sporten van gehandicapten, vrouwen, studenten en migranten, wat ze dachten over de Joodse Wereldspelen, de gehandicaptenspelen en de Gay Games. Kort samengevat luidde het antwoord van de overgrote meerderheid dat 'ongemengd' sporten alleen wenselijk is wanneer daartoe een fysieke aanleiding is, wanneer er sprake is van ongelijke fysieke mogelijkheden (leeftijd, sekse, handicap). Van studenten werd apart sporten nog wel getolereerd, wellicht ook omdat dat per definitie een voorbijgaand, leeftijdsgebonden fenomeen is. Maar de helft van de Rotterdamse bevolking vond dat het apart sporten van homoseksuelen ongewenst is of zelfs verboden moet worden, terwijl 90 procent de groei en bloei van allochtone sportverenigingen een ongewenste ontwikkeling vond. Daarbij viel op dat ook sommige allochtonen deze mening ventileerden, zelfs die allochtonen die op een 'allochtone' vereniging zaten.

Ander recent onderzoek wijst echter uit dat sportbeleving van het grootste belang is geworden voor de identiteit en de sociale contacten van heel veel mensen. Hier maken mensen vrienden, en niet meer in de kerk. Sport verschaft identiteit - en juist daarom zoekt men dat gezelschap waarin men verwacht vrienden te kunnen maken. Dit opzoeken van de 'eigen groep' komt niet alleen - en zelfs niet overwegend - voort uit buitensluiting of manifeste discriminatie, maar veeleer uit het simpele verlangen om 'onder elkaar' te zijn.

Paradoxaal

Groepsgedrag komt veel voor, bij veel groepen en op veel velden. Dat maakt het mengingsideaal van monoculturalisten ook zo paradoxaal: menging moet, menging is goed, maar dan toch vooral voor anderen. Het ideaal is gemengde sportverenigingen, gemengde buurten, en samen naar school, als individuen, ongeacht de kleur of de klasse. Het ideaal is een gemengde samenleving waarin mensen individuen zijn en geen leden van groepen, maar het feit dat er voortdurend moet worden ingegrepen om dit ideaal te benaderen, wijst er al op dat de praktijk bepaald niet spoort met de theorie. Want als individuen de keuze hebben om te sporten met wie ze willen, te wonen waar ze wensen en hun kinderen naar de school te sturen die ze verkiezen, dan zien we dat er keurige, spierwitte hockeyclubs ontstaan, dat islamitische scholen als kool groeien, dat homoseksuele kermissen floreren, en dat de helft van de witte ouders in Nederland hun kroost naar witte scholen buiten de eigen wijk brengt. Precies in de liberale vrijheid om te kiezen toont zich het verlangen naar een eigen groep of gemeenschap. Blijkbaar is het idee dat een geëmancipeerde samenleving een totaal geïndividualiseerde samenleving is, in werkelijkheid een fictie.

Het is de liberale vrijheid om te kunnen kiezen die in de praktijk aanleiding geeft tot groepsvorming. Neem de verontwaardiging over het ontstaan van islamitische scholen of, nog erger, Marokkaanse en Turkse scholen. Dat is slecht voor de integratie, aldus een hoofdredactioneel commentaar van NRC Handelsblad. Maar wie sturen hun kinderen nu eigenlijk het minste naar de buurtschool? Dat zijn toch heus witte ouders: zij maken, door hun schoolkeuzes, de integratie op scholen veelal onmogelijk. Toch heeft bijna niemand het over het inperken van de keuzevrijheid van witte ouders. De liberale vrijheid om te kiezen geldt voor de meerderheid, de dwang om zich aan te passen voor de minderheid. Het monoculturalisme van de Nederlandse

liberalen toont weinig respect voor culturele eigenaardigheden van vaak zwakstaande, nieuwe groepen. De liberale selectiviteit van de monoculturalisten maakt groepsvorming van de beter-geïntegreerde mogelijk. Deze selectiviteit is niet alleen storend (is menging nu een ideaal voor achterstandsgroepen of voor de hele samenleving?) maar ook zelf-ondermijnend. Het maakt het ideaal van menging in de praktijk zo goed als onmogelijk.

Pijlen

Ik wil maar zeggen: echte liberalen zijn geen monoculturalisten. Echte liberalen waarderen pluraliteit en hebben juist veel respect voor sommige verschillen. Echte liberalen zijn humanisten - hoewel niet alle humanisten, partijpolitiek, liberaal zullen zijn. Het interessante van het humanisme is dat het mensen van geheel uiteenlopende politieke kleur in zijn gelederen organiseert. Dat toont dat het humanisme pluralisme voorstaat en verschillen de ruimte geeft. Juist daarom zit de humanistische beweging in de ideale positie om dringende vragen te beantwoorden als: moeten we meer dan waarden delen om pluralisme mogelijk te maken? En moeten er ook grenzen aan plurale uitingen worden gesteld? Het aanvatten van dergelijke vragen biedt ook perspectief voor het humanisme, zeker nu er van een vijand - de christelijke zuilen - steeds minder over blijft. Vandaar tot slot mijn advies: richt uw pijlen niet meer op de bijbel maar op de Biblebontse berg. De moderne dogmatiek schuilt in het monoculturalisme. Het is geen toeval dat de Biblebontse berg en de bijbel etymologisch verwant zijn. ■

Dit artikel is een licht bewerkte en sterk ingekorte versie van de Socrateslezing, gehouden door Jan Willem Duyvendak, hoogleraar samenlevingsopbouw aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit, op 7 december 1998 in de Blauwe Zaal te Utrecht.

Somalische meisjes
op basisschool

Cabaretière Hester Macrander:

'Ik wil niet als een g boven de wereld ha

Het gaat te ver om te zeggen dat haar programma's over haarzelf gaan, maar dat ze persoonlijk zijn staat als een paal boven water. Medio januari ging 'Stomstomstom' in première, de nieuwste show van Hester Macrander (38). Een gesprek met een notoire bemoeial. 'Ik wil het hebben over mij en de wereld, omdat ik wil laten zien met welke dingen ik worstel.'

Jolanda aan de Stegge

“In mijn studententijd woonde ik in een hofje in de Jordaan met allemaal bejaarde dames. Daar zat een vrouw tussen die de bemoeiallerigheid had die ik ook heb, alleen had zij daarvoor geen uitlaatklep. Regelmatig kwam ze haar huis uitgerend en riep ons toe wat zij overal van vond. Ze had tips voor de politie, de premier, en wie al niet meer. Dat gebeurde met een enorme energie en agressie. Zo ben ik ook, dacht ik altijd als ik haar hoorde tetteren,

alleen heb ik gelukkig de mogelijkheid mijn bemoeizucht te kanaliseren.”

Cabaretière Hester Macrander bemoeit zich het liefst overal tegen aan. Haar mening zou ze wel van de daken willen schreeuwen. “Als ik het toneel niet was opgegaan, was ik politicus geworden. Bij de stichting waar ik cabaretworkshops geef, ging ik me ook binnen de kortste keren bemoeien met de organisatie. Tips geven. En als iets me niet bevalt ga ik

briefjes schrijven. Mensen worden weleens moe van mij. Vroeger schreef ik ook geregeld brieven naar de krant, maar tegenwoordig tracht ik dergelijke energie om te zetten in werk. In mijn shows en in de columns die ik schrijf.” ‘Stomstomstom’, het vijfde cabaret-

FOTO'S: CHRIS PENNARTS

d
gen'

programma waarmee Hester Macrander sinds oktober 1998 door het land trekt, ging half januari officieel in première. Evenals in haar vorige shows legt Macrander ook nu weer de nadruk op het wel en wee van het moderne vrouwenleven en de eisen waaraan werkende moeders

willen voldoen. Haar programma's groeien mee met haar eigen ontwikkeling. Van de over haar uiterlijk tobende vrijgezel (in haar eerste show), ging ze over op de werkende moeder die gek wordt van haar schattige, blèrende baby (in 'Drift'). In 'Stomstomstom' staat de Geniet-of-

ik-schiet-cultuur centraal.

Macrander: "Heb je álles, huisje, tuintje, boompje, beestje, kindjes, ben je ondertussen zo moordend druk dat je alleen nog maar stampend door het leven gaat. En wanhopig denkt: hoe kom ik aan genieten toe?"

Aanvankelijk had ze geen idee waar ►

'Stomstomstom' op uit zou draaien, maar ze vindt het prettig zich bewust met die vraag bezig te houden. En zich te realiseren dat het niet altijd mogelijk is op het moment suprême te genieten van de periode waar je middenin zit. "Nou, dan doe je dat toch over drie jaar."

Vulkaanuitbarsting

Dat ze op de planken terecht zou komen, wist ze al vanaf de kleuterschool. Als er iets moest worden voorgedragen stond Macrander met haar neus vooraan. Al haar interesses wezen in dezelfde richting: talen, lezen, schrijven, zingen. In 1984 studeerde ze af aan de Amsterdamse Theaterschool, afdeling docent/drama/regisseur. Hester: "Na die opleiding wist ik het niet meer, maar ik schreef wel iedere dag tekstjes. Ik voelde een authentieke behoefte om dingen buiten mijzelf te plaatsen. Op een gegeven moment realiseerde ik me: dit betekent geluk voor mij." Tijdens een feestje sloegen haar liedjes en teksten in als een bom. "Er gebeurde iets tussen die zaal en mij en de dagen erna voelde ik me ontzettend gelukkig. Alsof er een vulkanische uitbarsting had plaats gevonden. Toen dacht ik: dit ga ik professioneel doen." Kort daarna haalde ze de finale van het Leids Cabaretfestival. Na een vliegende start kreeg haar tweede show dramatische recensies. "De première was veel te vroeg, in de verkeerde zaal, het programma bevond zich nog in de try-out-fase, sommige onderdelen gingen niet goed. Maar ik was ongeduldig en dacht: ik moet geld verdienen, laat ze maar komen. Vervolgens moest ik dat programma maandenlang tegen de wind in blijven duwen. Terwijl ik achteraf vind dat het na een tijd toch echt een goed programma is geworden. Nu laat ik de pers pas komen als ik het aankan." Haar eerste twee shows schaart Macrander niet onder de noemer cabaret. Aan het begin van de jaren negentig was ze vooral gericht op zang en een verhaal. Humor vond ze iets van oude jongens krentenbrood, iets voor mannen. Macrander: "Ik was aldoor maar bezig met de inhoud. Op een gegeven moment ben ik in de leer gegaan bij tekstschrijver

Jack Gadellaa. Hij zei 'maak nou maar eens een grap, dan komt dat wat je te vertellen hebt ook wel over.' Nadat hij mijn teksten had doorgenomen stond bijna niks meer op zijn plek. Zinnetjes waren omgedraaid, stukjes verplaatst, teksten geschrapt. Hij wees me op inconsequenties, vond dat er hier en daar nog wat bij moest, alles belicht vanuit de optiek van de humor. Van hem heb ik ongehoofd veel geleerd. Ineens waren de grappen af. Ik zag dat ik teveel woorden gebruikte om te zeggen wat ik wilde zeggen, waardoor mensen de

'Irritatie is een veelgebruikte emotie in het cabaret, maar het wordt snel arrogant'

lach niet konden pakken. Of dat ik met drie voorbeelden kwam, terwijl Jack zei 'één voorbeeld, en dan alleen de leukste.' Van die simpele adviezen. Dat is mijn eerste show geworden waarin de humor voorop stond. Ik vond het echt een ontdekking, want daarvoor had ik mij nooit zo bezig gehouden met de techniek van de grap."

Worsteling

Als licht ontvlambaar type weet ze dat uit kwaadheid mooie teksten kunnen voortkomen, maar ergernis als voedingsbodem vindt Macrander te oppervlakkig. "Per slot van rekening kun je je overal kwaad om maken. In het cabaret is irritatie een veelgebruikte emotie, maar het wordt snel arrogant. Je krijgt al gauw: zij zijn stom en ik ben slim, want ik sta erboven. Ik wil het hebben over mij en de wereld, ik wil er niet als een god boven hangen. Ik vind het interessanter te laten zien met welke dingen ik worstel." Ook 'Drift' kwam voort uit persoonlijke worstelingen, destijds vanuit een tamelijk uitzichtloze situatie. Net verhuisd van Amsterdam naar Arnhem, net samenwonend, net moeder geworden, terwijl haar partner Hans net zijn baan was verloren. Alles wankelde. Macrander: "In Drift ging het mij om het ideaalbeeld dat we

ergens allemaal van onszelf hebben. Dat plaatje van: zo zou ik willen zijn. Je wilt geslaagd zijn, je wilt dat het lukt wat je doet, dat je er geld mee verdient, dat je een leuke relatie hebt, dat je kinderen het goed doet, dat je het zelf allemaal gemakkelijk aankunt. In die show ging het mij om de discrepantie tussen dat ideaal en de werkelijkheid, want die was levensgroot op het moment dat ik dat programma schreef.

Ik schrijf heel eerlijk vanuit de dingen waar ik in zit. Dan staat er een vreselijk dramatische tekst op papier en bekijk ik hoe we daar om kunnen gaan lachen. Dus neem ik afstand en zoek naar een manier om het te relativeren, zonder het te kleineren of badineren. Met humor kun je harde dingen onder ogen zien, leed verzachten. Je kunt je eigen en andermans belangrijkheid relativeren en komt tot een soort slotconclusie: niks is waar. Zonder dat dat vrijblijvend zou zijn is het goed om je dat te realiseren."

Waan van alledag

Ze vindt dat mannelijke cabaretiers zich vaak bedienen van een ander soort humor. "Ik kan niet eens goed uitleggen waar het hem precies in zit, maar ik lees bijvoorbeeld ook liever een boek van een vrouw. Ik zie mijn werkelijkheid graag weerspiegeld. *Absolutely Fabulous* is bijvoorbeeld typisch vrouwenhumor. Ik vind het geweldig om daar mijn eigen hysterie uitvergroot te zien. Bij veel mannenhumor heb ik die herkenning niet en al helemaal niet als het humor is die alleen maar over het nieuws gaat." Met de directe actualiteit houdt zij zich minder bezig. Ook omdat ze bij 'Drift' merkte dat persoonlijke ervaringen uiteindelijk toch het best werkten. Macrander: "Ik voel me niet genooddaakt grappen te maken over de waan van alledag. Mijn programma 'Vragen om moeilijkheden' was een soort journalistiek onderwerpen-cabaret. Het ging onder andere over de multiculturele samenleving, het hoofddoekje, de nieuwe bijstandswet. 'Drift' was meer een mengeling van persoonlijke ervaringen en de actualiteit. En in 'Stomstomstom' zet ik die persoonlijke lijn verder voort, waarbij ik natuurlijk wel probeer er ook een soort maatschappij-cultuurkritiek

in te laten doorklinken, anders wordt het zo'n navelstaarderij dat iedereen afhaakt."

Macrander vindt vrouwen persoonlijk in hun humor. Ze halen er meer bij uit hun eigen leven: het getob met kleine friemeldingen. "Bij Youp van 't Hek bijvoorbeeld krijg ik altijd het gevoel dat hij het beter weet. Iets heeft van: tjonge jonge jonge, wat zijn jullie stom bezig. En dan maar lachen om onze stomiteiten. Dan denk ik: ja, en jij dan? Ik vind dat hij geweldige grappen kan maken, daar niet van, maar ik zie liever mijn eigen geworstel met het leven. Ik doe het niet beter dan een ander, ik onttrek me niet aan de tijdgeest: ik zie mezelf eerder als het cliché van deze tijd."

Onbenullig

Met Brigitte Kaandorp behoort ze tot een van de weinige cabaretiers die het over haar kinderen heeft. Wel irriteert het haar mateloos dat het dus weer de vrouwen zijn die het daarover hebben. Macrander: "Ik vind het ook raar. Van 't Hek laat wel doorschermen dat hij vader is en Freek de Jonge meldt weleens wat over de verhalen die hij tegen zijn overleden zoontje zou houden, maar ze hebben het niet over hun directe ervaringen met zorg en opvoeding. Dat schijnt dan toch de realiteit van vrouwen te zijn. Ik vind de ouder-kind-relatie een heel veronachtzaamde relatie. Het erover hebben vindt men onbenullig. Natuurlijk ben ik dus als de dood om het erover te hebben, want ik wil mezelf niet uit de markt prijzen." Schouwburgdirecteuren adviseerden haar weleens: laat die kinderen nou uit je show, want mensen met jonge kinderen komen toch niet naar het theater. Macrander: "Alsof de mensen die in de zaal zitten geen oudere kinderen zouden kunnen hebben. De algemene tendens is dat je het maar beter niet over je kinderen kunt hebben. En als vrouw mag je er zeker niet over zeuren. Dat zegt natuurlijk alles over hoe de emancipatie er op dit moment voor staat. Ik vind dat ik het wel over kinderen moet hebben, omdat de moeijikheden waarmee vooral moeders worden geconfronteerd, niet voldoende worden erkend. Graag haal ik de rozengur- en maneschijnverhalen over kinderen onder-

uit, want daarover wordt veel te veel geneuzeld. Al die domme blaadjes die er maar over doorleuteren dat het zo gezellig is om als ouder te gaan prutsen en knutselen met je kind. Na afloop van zo'n sessie kun je mij afvoeren naar een psychiatrische inrichting."

Ze vindt het ingewikkeld om de zorg voor haar twee kinderen te combineren met haar tomeloze ambitie. Maar hoe druk ze het feitelijk ook heeft, toch vindt ze dat het moederschap haar rustiger heeft gemaakt.

Macrander: "Door de komst van Lotje (1,5) ben ik toch weer wat mensvriendelijker, milder en gelukkiger geworden. Het hebben van een kind brengt veel relativering met zich mee. Vroeger was ik ontzettend gespannen, want ik wou het zo ontzettend graag goed doen. Sinds Max (4) sta ik heel anders in het vak, alleen al omdat ik er niet meer 24 uur per dag mee bezig kan zijn. Die ontwikkeling heeft zich met Lotje alleen maar voortgezet. Het moederschap vervult het hart, het relateert het vak en emotioneel ben ik er een ander mens van geworden."

Identiteit

Macrander voelt zich zeer schatplichtig aan de vrouwen die het feminisme hebben bevochten. "Zonder het feminisme had ik dit vak niet beoefend. Het is het belangrijkste 'isme' waarmee ik me identificeer, al is het natuurlijk in zekere zin ook het product van de welvaartstaat. Dankzij de welvaart, dankzij de wasmachine en de pil konden vrouwen zich emanciperen. Het feminisme gaf mij de voorbeelden om te doen wat ik nu doe. Want hoe je het ook wendt of keert: ik ben toch enigszins nieuw. Ik hoor bij de eerste lichting cabaretières die haar eigen teksten schrijft. Jasperina de Jong en Jenny Arean deden dat nog niet."

Ik wil een identiteit als mens, niet als vrouw. Ik wens de gaven in mij te ontwikkelen. Ik wil me onafhankelijk kunnen voelen. Ik wil zelfstandig kunnen zijn en mijn eigen geld kunnen verdienen. Zonder het feminisme had dat waarschijnlijk allemaal niet gekund, wat dat betreft geeft het mij een eigen identiteit. Maar soms denk ik: wat doe ik mezelf aan? Waarom

moet ik dit van mezelf? Zeker in het stadium waarin de show nog niet helemaal af is en iedereen maar een beetje over jou zit te oordelen. 'Wat een mager koppie', zie je ze denken. Dat is soms afschuwelijk. Maar het zij zo, ieder heeft zo zijn lot. De ene keer geniet ik ervan, de andere keer is het verschrikkelijk. De afgelopen

'Soms is het zo afschuwelijk dat ik me afvraag: waarom móet ik dit van mezelf?'

jaren heb ik mij met grote regelmaat afgevraagd of ik het nog wel moest doen, maar tot nog toe denk ik iedere keer: ik kan het vak nog niet missen. Het is ook een proces van jaren. Bovendien voel ik langzamerhand een beetje grond onder mijn voeten. Ik zit in een iets comfortabeler positie, met de nadruk op iets. Want als 'Stomstomstom' wordt neergesabeld, lig ik weer op de grond."

'Stomstomstom' is nog tot eind april te zien in diverse schouwburgen en gaat volgend seizoen in reprise. Voor inlichtingen: Kik Productions 030-2313416.

Harry Starren

Er is een deugd die wonderen doet en haast niets kost. Aandacht. Ik heb het over aandacht geven. Aandacht voor je omgeving, voor de mensen die je lief zijn, voor het werk dat je doet.

Door aandacht te geven, ons ten volle te concentreren op waar we mee bezig zijn, valt de tijd weg. Een moment wordt een eeuwigheid. De tijd vliegt. Aandacht is zijn eigen beloning. Zoals elke deugd dat is. Karel Appel zei eens in een documentaire dat hij het liefst in zijn atelier was.

Zestien uur aan het werk. "Want pas daar ben ik er niet, en dan ben ik op mijn best." Als we aandacht geven aan onze kinderen, onze collega's, aan een goed boek of een gesprek, gebeurt hetzelfde.

De Amerikaanse psycholoog Csikszentmihalyi spreekt over flow. Het moment waarop we vleugels krijgen, als wat we doen samenvalt met wie we zijn. Voor de meesten van ons ontstaat dat bij complexe opgaven.

Bij werk dat ons uitdaagt en onze volle aandacht vergt. Flow is een ander woord voor geluk. Gelukkig ben je als wat je doet samenvalt met wie je bent.

Juist als we zo zelfzuchtig zijn om onze bestemming te volgen, zijn we van echte betekenis voor anderen. Voor kinderen is het vanzelfsprekend. Volwassenen

zijn er naar op zoek. Maar zoals zo vaak, zijn we op zoek naar de schat waar we op zitten.

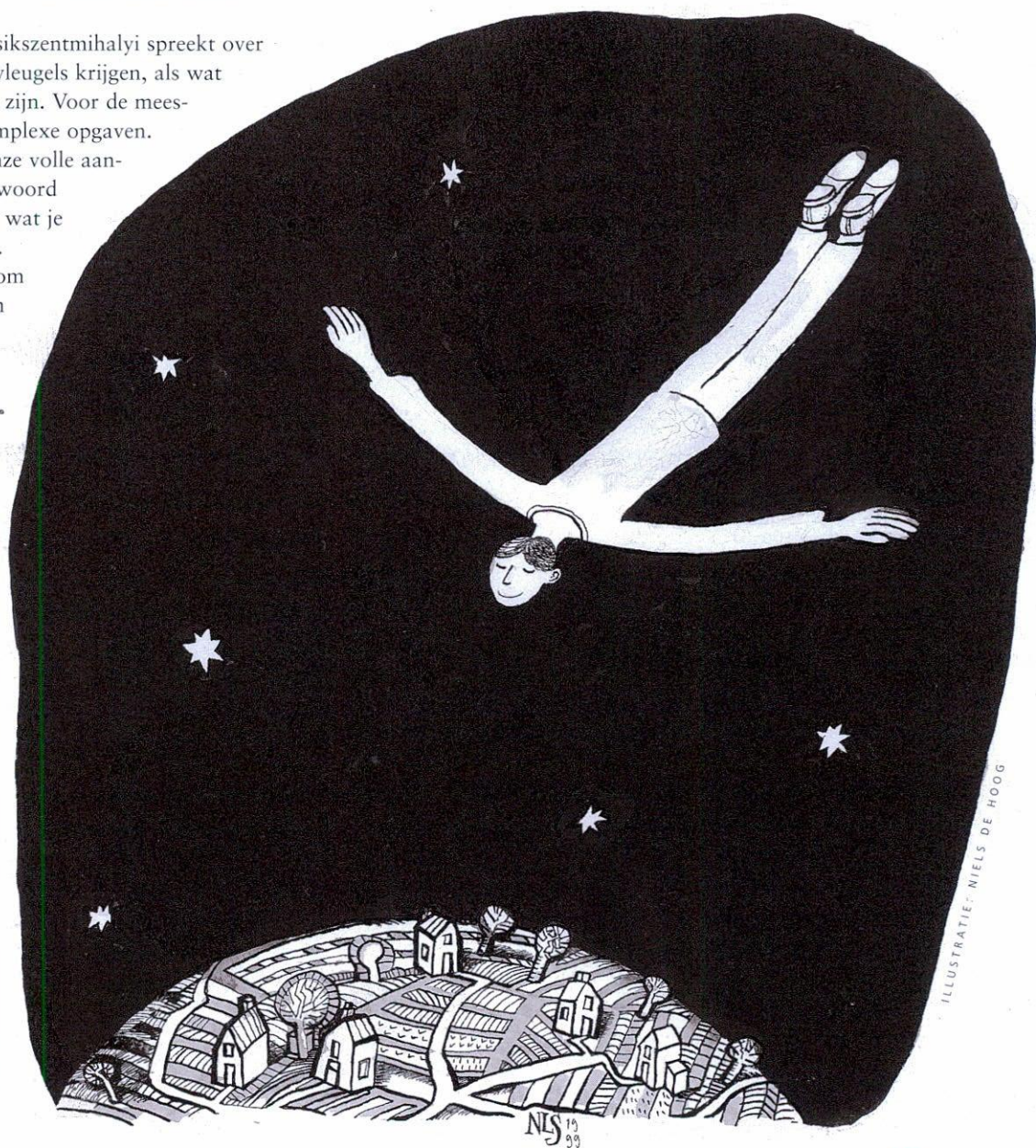
Ik heb mijn volle aandacht aan dit stukje gegeven. Tien minuten lang geconcentreerd.

Bent u daar nog?

Harry Starren is directeur de Baak Management Centrum VNO-NCW

Uw favoriete deugd

Dit is een aflevering uit de serie 'deugden voor de 21ste eeuw'. Lezers van *Humanist* kunnen aan dit boek een bijdrage leveren door in maximaal 600 woorden op persoonlijke wijze te vertellen welke deugd zij van belang vinden om mee te nemen naar de volgende eeuw. Een deskundige jury maakt de selectie. Richt uw column aan: het Humanistisch Verbond, postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, o.v.v. 'boek deugden'.

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

Fleur groeide op met een zieke moeder

'Mijn moeder hee

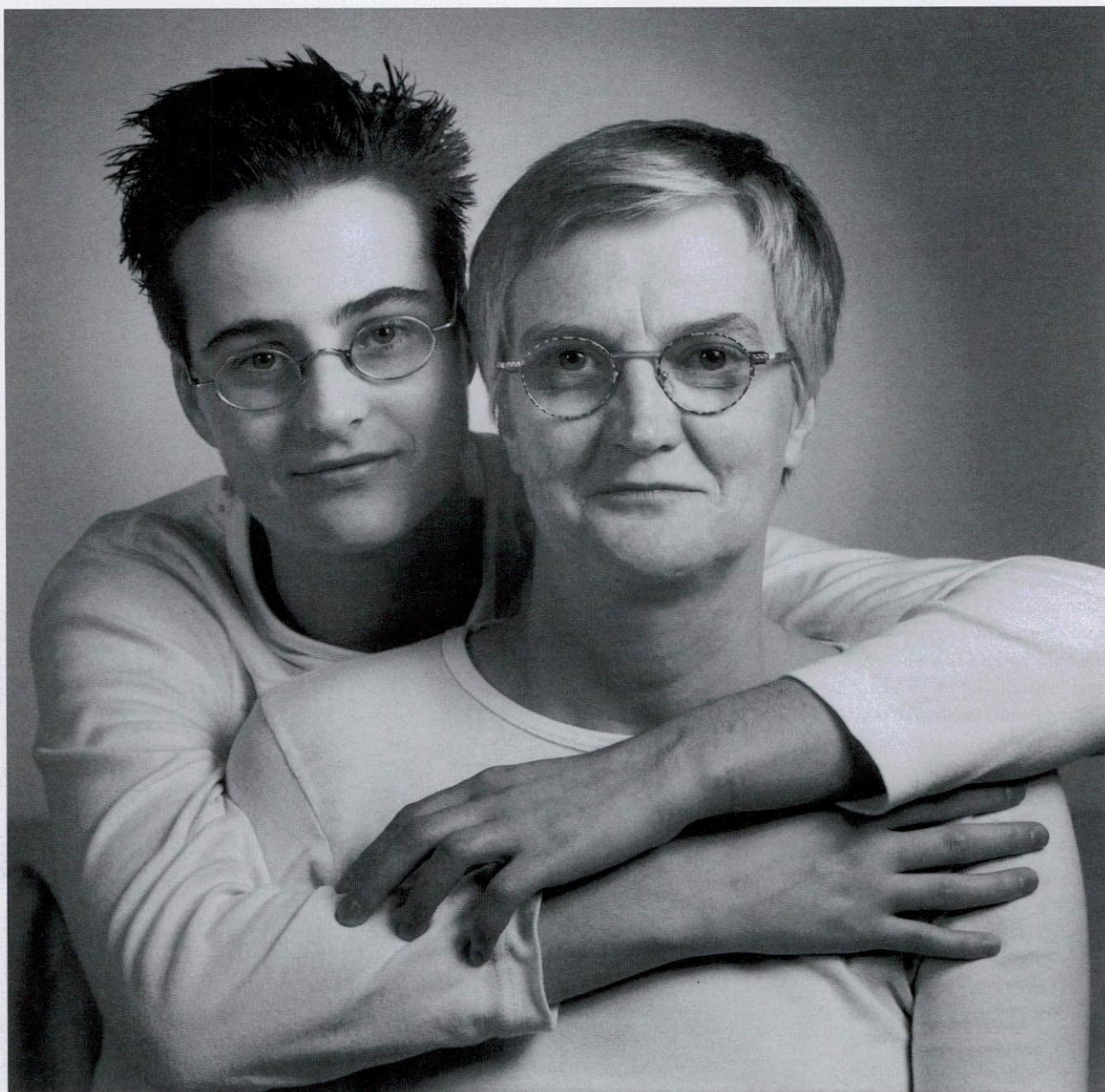

FOTO: ADRIENNE M. NORMAN

Negen jaar geleden kreeg de moeder van Fleur Pakker te horen dat ze MS had. Fleur was toen twaalf jaar. Aanvankelijk pakte het gezin de oude routine weer op. 'Net doen of er niets aan de hand is, zo deden wij dat thuis.' Maar Fleur kreeg het er toch moeilijk mee.

Angelique Smulders

MS'

Die fel witte stip op de scan is wat Fleur (21) zich nog herinnert van het allereerste begin. Dat was het dus: MS. Vandaar al die klachten van haar moeder. “Ze hebben het me toen wel goed uitgelegd. Dat het gedeelte wat onder de stip zit niet meer werkt en dat die stip kan groeien en uiteindelijk zo groot wordt dat je verlamd raakt en dood kan gaan. Dat hebben ze er meteen bij gezegd.” In eerste instantie is Fleur nog niet in paniek. Dat komt later. “Op school werd ik erg opstandig. Ik vocht in de klas en was brutaal tegen de leerkrachten. Ik had een houding van ‘het kan me echt niets schelen’. Op school wist niemand waarom dat was. Mijn ouders zijn toen langsgelopen om te vertellen over MS. Later heb ik er in de klas een spreekbeurt over gehouden. Ik wilde in mijn klas begrip kweken en uitleggen hoe het is als je moeder een erge ziekte heeft. Dat lukte wel, dat kon ik merken aan hoe de klas reageerde.”

Daarna lijkt het leven voor Fleur gewoon door te gaan. “Aanvankelijk hielden we onze oude routine. Mijn zusje en ik moesten elke dag afdrogen en mijn moeder waste dan af. Eigenlijk zoals het altijd ging. Je probeert wel iets meer te doen, zoals je kamer opruimen en op zondag zelf je bed verschonen. Voor mij was dat een kleine moeite, maar voor haar scheelde dat heel veel werk. Mijn moeder zei altijd dat ze geen echte MS heeft, maar dat heeft ze wel. Ze loopt wel nog zelf, zonder krukken, en er zijn geen aanpassingen in huis. Maar ze is soms moe en je moet dingen echt tien keer uitleggen, ze vergeet veel.”

Suf

Pas in de puberteit verwerkt Fleur dat haar moeder ernstig ziek is. Het komt tot een uitbarsting. “Ik was veel later dan de anderen in ons gezin. Het was

net alsof zij er toen niet meer aan dachten. Er kon bij ons wel over gepraat worden, maar het was niet iets dat elke week ter sprake kwam. Er werd ook nooit naar gevraagd. Iedereen vroeg altijd aan mijn moeder hoe het met haar ging. Er was niemand die vroeg: ‘Fleur, hoe is het met jou?’ Dus daar ben ik zelf mee gekomen vorig jaar. Ik ging het huis uit en dacht: ‘Nu kan ik haar niet meer helpen en zeggen dat ze naar bed moet als ze moe is’. Alles kwam bij elkaar. Ik was erg onzeker door mijn stage, mijn toenmalige vriendje snapte er niets van en mijn moeder lag in het ziekenhuis. Ze was die avond nog suf van de narcose en ik dacht: ‘misschien ligt ze er over een jaar wel steeds zo bij’. Het werd me allemaal teveel.”

Fleur zoekt hulp bij een psycholoog. Samen met hem ordent ze haar schuldgevoelens, boosheid en frustratie. “Als ik er nu op terugkijk, denk ik dat ik mijn moeders ziekte mijn hele puberteit verdrongen heb. Net doen of er niets aan de hand is, want zo deden wij dat thuis. Die psycholoog heeft me laten inzien dat je best mag zeuren als je moeder ziek is. Ik heb ook gevoelens, dus als ik er mee zit mag ik dat thuis ook zeggen. Ik had altijd het gevoel dat ik niet bij ze terecht kon. Zij zwegen het dood. Ik weet nu hoe zij erover denken en dat we er allemaal verdriet van hebben. Een paar weken geleden hebben wij een bijeenkomst gehad voor kinderen van ouders met MS. Zij hadden dezelfde soort ervaringen. Daar heb ik veel aan gehad.”

Troost

De leden van het gezin Pakker hebben zo hun eigen manier van verwerken. Fleur: “Iedereen praat afzonderlijk met mijn moeder over haar ziekte. Zij troost ons ook. Zij is alles tegelijk. Dat vind ik heel knap. Ik denk wel eens: ‘Mam, jij hebt MS en je zit mij te troosten’. Dat zou ik niet kunnen. Als ik morgen te horen krijg dat ik ongeneeslijk ziek ben, dan stort ik in en ben ik volgende week een wrak. Soms heb ik wel eens het gevoel dat ik er meer moeite mee heb dan mijn moeder. Ik denk ook wel eens: ‘Waarom word je nooit eens kwaad, waarom zie ik je nooit huilen, waarom stort je nooit eens in?’ Maar zij had haar ziekte gewoon allang verwerkt toen ik

ermee kwam. Mijn moeder heeft wel gezegd dat ze een jaar kwaad is geweest dat ze het had, maar dat heb ik niet meegekregen. Zij vindt dat MS geen onderdeel mag worden van haar leven. Voor haar is er eigenlijk alleen een leven naast MS.”

Zielig

In januari is Fleur op zichzelf gaan wonen. Ze komt nog wel ieder weekend thuis. “Het gaat veel beter dan ik had verwacht, maar dat komt ook omdat ik nu beter in mijn vel zit. Als je er niet meer de hele tijd op zit, dan is de frustratie veel minder. Haar ziekte gaat erger worden en dat zie ik ook. Zelf wil ze het niet toegeven, maar soms zie ik haar lopen en dan denk ik: ‘Ga nou maar even zitten’. Sommige mensen snappen niet dat je er altijd mee bezig bent. Er gaat geen dag voorbij dat ik er niet aan denk. Met mijn echte vrienden kan ik het er altijd over hebben. Ik ben er tegen hen ook heel open over. Als ze willen weten waarom ik ieder weekend naar huis ga, zeg ik dat ik wil weten hoe het met mijn moeder is, dat ze MS heeft.”

Wat dat betreft vind ik het fijn als mijn vrienden een vader of moeder hebben die ook iets heeft. Ik zoek dat niet op, maar vaak is het toevallig wel zo. Zij kunnen het tenminste ergens mee vergelijken. Ik kan er ook heel goed met mijn nieuwe vriend over praten. Hij heeft ook een zieke ouder. Ik had bij hem meteen het gevoel dat hij het snapte en dat ik niet uit hoefde te leggen hoe het was. Dat je jezelf soms zielig vindt en dat je denkt: ‘Waarom moet ik dit of dat doen? Ik wil ook wel eens een avond op de bank hangen en me daar dan niet schuldig over voelen!’ Want het is heel lang zo geweest dat ik me schuldig voelde als ik thuis niets deed. Helemaal als ik mijn moeder dan wel iets zag doen. Nu heb ik dat niet meer. Ik weet dat ze van alles nog kan en ik weet ook dat ze het wel zegt als ze iets niet kan. Uiteindelijk heeft die ziekte ons niet van elkaar verwijderd. Ik denk dat onze band er juist hechter van is geworden. Een gevoel van wij tegen de rest.”

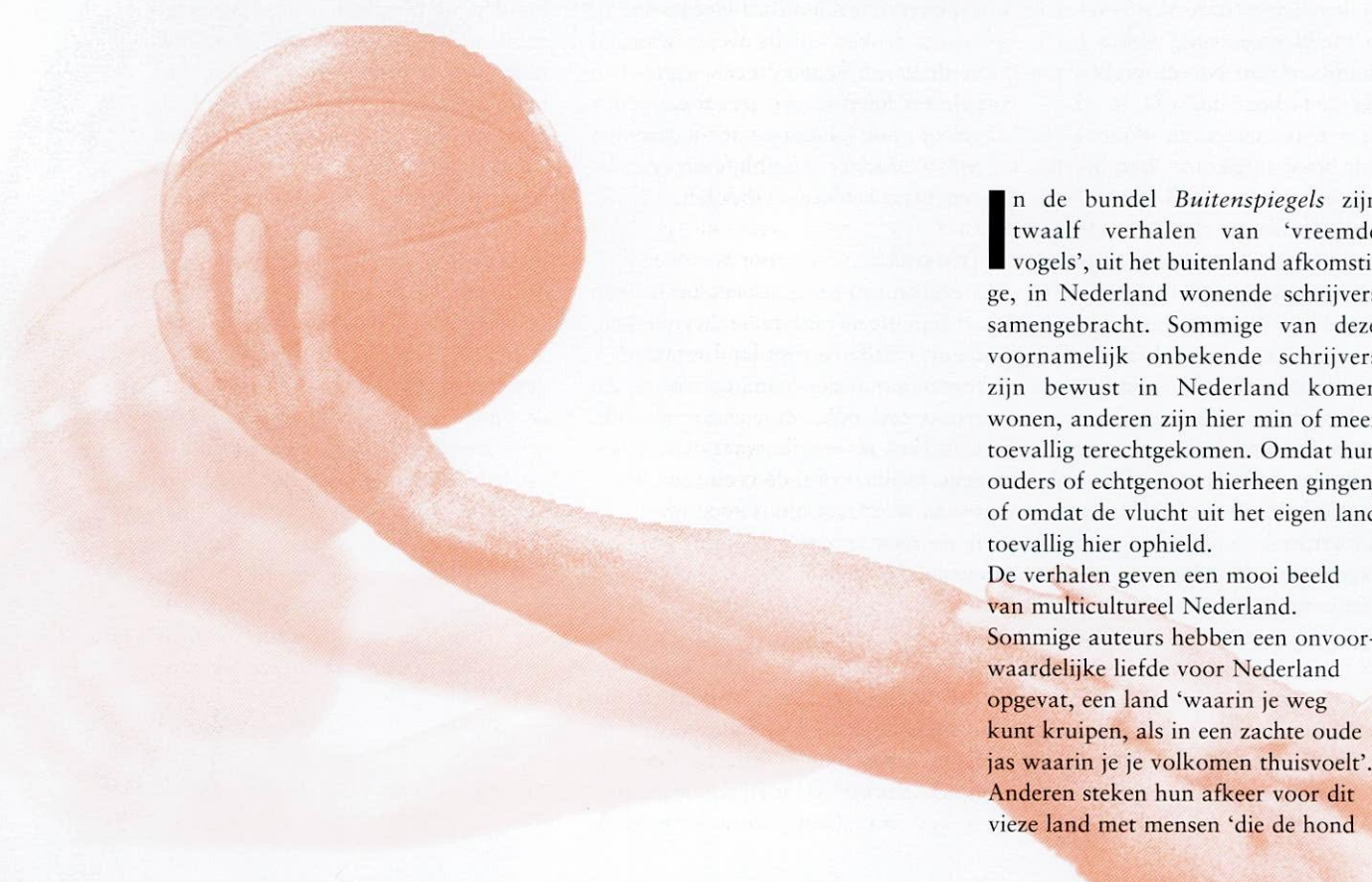
MS Vereniging Nederland, telefoon 070 - 3747777

Vreemdelingen over Nederland:

Een poppenhu

Gert van Dijk

Wij zijn een vriendelijk volkje. Althans, als je toeristen mag geloven. Zij geven hoog op van de beleefdheid en het taalgevoel van de Nederlanders. Maar het wordt anders als je hier als vreemdeling wat langer woont. Dan gaan je andere dingen opvallen. Dingen die een geboren en getogen Nederlander helemaal niet ziet, omdat een goudvis ook geen weet heeft van het water waarin hij zwemt. Totdat een vogel hem erop attendeert.

In de bundel *Buitenspiegels* zijn twaalf verhalen van 'vreemde vogels', uit het buitenland afkomstige, in Nederland wonende schrijvers samengebracht. Sommige van deze voornamelijk onbekende schrijvers zijn bewust in Nederland komen wonen, anderen zijn hier min of meer toevallig terechtgekomen. Omdat hun ouders of echtgenoot hierheen gingen, of omdat de vlucht uit het eigen land toevallig hier ophield.

De verhalen geven een mooi beeld van multicultureel Nederland. Sommige auteurs hebben een onvoorwaardelijke liefde voor Nederland opgevat, een land 'waarin je weg kunt kruipen, als in een zachte oude jas waarin je je volkomen thuisvoelt'. Anderen steken hun afkeer voor dit vieze land met mensen 'die de hond

s vol basketballers

'kussen' en 'weinig douchen en 's ochtends hun tanden niet poetsen' niet onder stoelen of banken.

Maar de verbazing overheerst. Verbazing over dit 'poppenhuis' bewoond door basketbalspelers', dat zo overzichtelijk en geregeld is dat alleen de wolken nog iets van grilligheid suggereren. Een land waar je winters over het water kunt lopen en waar de bomen ieder jaar hun bladeren verliezen. In zo'n land vol reemde zaken valt het niet mee om er echt bij te horen. Je moet leren praten zonder iets te zeggen, moet 'renderende vriendschappen' ontwikkelen, altijd een afspraak maken voor je op bezoek gaat en bruine bolletjes eten. En altijd drie keer kussen natuurlijk. Maar die kussen 'creëren' meer afstand en vervreemding dan dat ze je intimiteit geven of dichterbij elkaar brengen'.

Naast alle gewoontes moet je ook de regels kennen. Want wie er maar niet aan kan wennen dat de gele strepen op de stoep er niet voor de sier zijn, wordt uiteindelijk vermorzeld door het rechtssysteem. Andere zaken, zoals de eenden in de vijver, zijn juist weer wel voor de sier en niet om op te eten. En de vele bloe-

men die 'op de stoep gekweekt worden' mag je niet plukken. Inderdaad, ook voor de sier. En zelfs als je alles onder de knie hebt, en precies weet wat voor kleding je naar de sportschool aan moet, dan nog ben je geen echte Nederlander. 'Het blijft vermommen', aldus Kader Abdolah. Naast alle verbazing spreekt uit vrijwel alle verhalen een groot heimwee naar het eigen land, de groene bergen, de ruimte en de familie die moest achterblijven. Het land waar de bomen altijd groen zijn, de bloemen zo overvloedig dat je er zoveel mag plukken als je wilt, waar de mannen mannen zijn, de vrouwen vrouwen, waar nog tijd is voor verhalen en waar eenden gewoon in de pan gaan. Thuis.

'Buitenspiegels, Verhalen over Nederland', met bijdragen van onder anderen Kader Abdolah, Lulu Wang en Gerda Havertong. Uitgeverij Van Gennepe/Novib, ISBN 90-5515-512-8, f25,-.

FOTO: GEERT VAN KESTEREN/HH

DENKEN & DOEN

Activiteiten in februari

De burgeroorlog in Georgië brak uit vlak nadat de Georgische regisseur Tato Kotetishvili naar Nederland was gegaan. Pas in 1997 keert hij terug naar zijn vaderland om 'Nostalgia' te maken. Hij wil zijn familieleden en vrienden opnieuw ontmoeten om te vragen hoe het hen de afgelopen jaren is vergaan. Kotetishvili treft zijn vrienden die nu een heel ander leven leiden. Alles is zozeer veranderd dat hij zich een vreemde voelt in eigen land. Wat hij hoopte aan te treffen is er niet meer, zijn Georgië is nostalgie geworden. Deze persoonlijke documentaire verhaalt op een associatieve manier over de invloed van de Georgische burgeroorlog op mensen en hun levens.

Van een schilderij blijf je af. Je kijkt ernaar, handen op de rug. Het doet iets met je (of niet), en je loopt weer weg. Maar wat als je een schilderij wilt kussen? Of kapot wilt maken? Dit programma onderzoekt de achtergronden van kunst, vandalisme aan de hand van actuele en fictieve, historische en gedramatiseerde verhalen van restaurateurs, vandalen, suppoosten en kunstenaars.

Nostalgia

Documentaire 'Nostalgia; een Georgische balling komt thuis', op **donderdag 4 februari** te zien bij de Humanistische Omroep om 23.00 uur op Nederland 1.

Passies

Manifestatie over hedendaagse passies, georganiseerd door de Thomas More Academie en het UTP Heerlen (Centrum voor Theologie, Pastoraat en Cultuur), op **zaterdag 6 februari** in het UTP Heerlen, Oliemolenstraat 60. Informatie, aanmelding of gratis folder via tel. 024-3615555.

Davids tenen

Kunst- en cultuurprogramma 'de hamer of de tenen van David', bij de

Humanistische Omroep op **zaterdag 6 februari** te beluisteren op Radio 5 om 17.00 uur.

Vrouwen in Zaken

Programma 'Vrouwen in Zaken - Ondernemen in multicultureel Nederland', de **hele maand februari** in het Amsterdamse Tropeninstituut, Mauritskade 63. Bel voor brochure met uitgebreid programma met 020-5688241.

Cursus humanisme

Er zijn nog een paar plaatsen vrij bij de introductiecursus humanisme in Delft, die op **woensdagmiddag 10 februari** van start gaat. In zes bijeenkomsten wordt onder meer aandacht geschon-

ken aan de begrippen levensbeschouwing en levensovertuiging en de herkenbaarheid van een humanistische levensstijl. Ook komen de geschiedenis van het humanisme en de huidige humanistische uitvoerende werkers aan bod. Plaats: Zalencentrum Delftstede, Phoenixstraat 66 (op loopafstand van het Centraal Station). Informatie via tel. 015-3696969.

Woonvormen

Thema-avond 'wonen in gemeenschap; over hedendaagse alternatieve woonvormen', georganiseerd door afdeling Rijnmond op **donderdag 11 februari** om 20.00 uur. Plaats: leescafé naast de bibliotheek, Hoogstraat 110 in Rotterdam. Informatie: tel. 010-4250102.

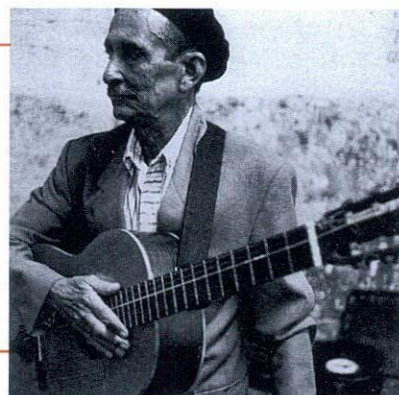
Dacht u eindelijk alles over passie te weten na lezing van de vorige Humanist, blijkt dat er nog veel meer over te vertellen valt! Met lezingen, presentaties en intermezzo's wordt het thema passies uitvoerig belicht. Hoogleraar moraaltheologie Jean-Pierre Wils gaat in op de vraag of passies goedheid bevorderen. Hoogleraar filosofie Patricia de Martelaere betoogt dat emotionaliteit geen waarborg voor de echtheid van passies is. In een forum zullen zij over hun tegengestelde opvattingen debatteren. In presentaties laten sprekers hun passie zien. De een vertelt over de passie 'schrijven', de ander laat zien tot welke ontsporingen passies kunnen leiden. In een demonstratie van flamenco wordt de spanning duidelijk tussen extase en discipline. De manifestatie duurt van 11.00 tot 16.30 uur.

Vrouwen in Zaken bestaat uit een serie lezingen, talkshows, films, concerten, een foto-expositie en een boekpresentatie, waarin ondernemsters, afkomstig uit verschillende culturen, voor het voetlicht treden. In de talkshows laten in totaal achttien ondernemsters zien welke vrouw er schuilgaat achter haar bedrijf, wat haar drijfveren en aspiraties zijn, wat haar hart doet kloppen en hoe zij op succesvolle wijze haar bedrijf runt. In het filmprogramma komt naar voren dat er nog steeds mannen zijn die het maar moeilijk kunnen verteren dat sterke en ondernemende vrouwen succesvol zijn, laat staan dat ze zo'n vrouw als partner wensen. Voor het zakelijke succes worden nogal eens persoonlijke offers gebracht; de films laten zakenvrouwen zien die op zoek zijn naar warmte, liefde of een partner en die niet vinden. Daarnaast zijn er o.a. topzangeressen uit alle windstreken te beluisteren en is er een bijzondere foto-expositie.

In Cuba blijven de goede orkesten altijd bestaan! Septeto Habanero is hier een goed voorbeeld van. Deze legendarische groep, opgericht in 1920 (!), is dan ook een van de oudste groepen van het land en een waar instituut in Cuba. Onder de bezielende leiding van German Pedro Ibañez zet Septeto Habanero zich in om de verve en puurheid van de son, guaracha en bolero met al hun lokale karakteristieken in stand te houden.

Paul Cliteur, bijzonder hoogleraar wijsbegeerte aan de Technische Universiteit Delft. Radio 5, 17.45 uur (Humanistische Omroep).

Stage UvH-studenten

Stagevoorlichtingsdag voor UvH-studenten, op **vrijdag 12 februari** van 9.45 tot 16.30 uur. De dag is bedoeld voor studenten die in de komende twee jaar stage willen gaan lopen. De opzet is om zo breed mogelijk informatie te geven over de stagestructuur, voorwaarden om stage te mogen doen, stagemogelijkheden, supervisie etc. Plaats: Universiteit voor Humanistiek, Drift 6 in Utrecht. Informatie: tel. 030-2390100.

foons laten ze overal rinkelen: in de tram, het restaurant, op straat. Maar met wie bellen ze en waarom? De behoefte om met een ander in contact te blijven lijkt te groeien naarmate de mobiliteit toeneemt. Hoe diep is die drang in de mens verankerd om anderen op de hoogte te houden? Luister op **maandag 15 februari** naar Het Radioverhaal, om 16.45 uur op Radio 5 (Humanistische Omroep).

Inleiding humanisme

Op **maandag 15 februari** om 17.45 uur de achtste aflevering van een 16-delige serie 'Kwaliteit van leven - inleiding tot het humanisme'. In kwartier Humanisme is het thema het atheïsme in de 19e eeuw. Een gesprek hierover met

Misvormd

Documentaire 'Verschrikkelijk mooi' over de psychologische effecten van extreme lichamelijke misvormingen. Te zien op **donderdag 18 februari** om 21.40 uur bij de IKON op Nederland 1.

Musica de Cuba

Optreden 'Septeto Habanero' met swingende son, guaracha en bolero. Te zien en te horen op **donderdag 18 februari** om 20.30 uur in RASA, Pauwstraat 13 A in Utrecht. Bel voor informatie met 030-2316040.

Mobiele gekte

Wat is toch die dwaze drang om mobiel te gaan vertellen waar je je op dat moment bevindt? ("Ik ben bijna in de stad!"). Eigenaars van mobiele tele-

Contact met mensen in je directe leefomgeving, zorg voor elkaar, wederzijds begrip en vertrouwen: in veel gevallen kan een gemeenschappelijke vorm van wonen uitkomst bieden. Natuurlijk zijn er nog de uit idealisme ontstane woonvormen uit de jaren '60 en '70, maar er zijn ook veel nieuwe woonvormen bijgekomen. Daarover gaat deze thema-avond. Aan bod komen o.a. de door Humanitas geïnitieerde projecten voor de 'levensloopbestendige woning en wijk'. Ook aandacht voor verschillende hedendaagse initiatieven in het wonen in gemeenschappelijkheid zoals centraal wonen en groepswoon (o.a. voor ouderen en etnische minderheden). Een zaaldiscussie besluit de avond.

Ernstig misvormd zijn; wat is 'schoonheid' en 'perfectie' dan nog?

En hoe gaan we met afwijkingen om, nu met genetische technologieën de mogelijkheid steeds dichterbij komt de geboorte van een misvormd kind te voorkomen? Met veel humor en ironie schetst de gehandicapte Engelse acteur Nabil Shaban hoe men in de loop der tijden is omgegaan met mensen die uiterlijk zwaar misvormd waren. Dit wordt afgewisseld met portretten van vier mensen die vertellen hoe het is om te leven zonder armen en benen, met zwakke botten of misvormde handen. De vraag die de documentaire oproept is welke

ke consequenties ons streven naar lichamelijke perfectie heeft voor mensen die hier sterk van afwijken. Hoe kijken ze zelf aan tegen de ontwikkelingen in de moderne genetica?

Een fijne vakantie gehad afgelopen jaar? Gelukkig, want niet iedereen heeft deze zomer vakantie kunnen vieren. Mensen met een handicap bijvoorbeeld, die vaak aangewezen zijn op hulp van anderen. Stichting Werken probeert voor deze mensen vakanties mogelijk te maken en is daarom op zoek naar vrijwilligers die het leuk vinden om een ander te verzorgen en/of te begeleiden en die geen hekel hebben aan vakantie vieren. Er zijn verschillende soorten vakanties mogelijk, die stuk voor stuk de ideale mogelijkheid bieden om andere ervaringen en vaardigheden op te doen en tegelijkertijd vakantie te vieren.

Vrijwilligers gezocht

Wilt u mensen met een handicap begeleiden op hun vakantie? Neem dan **nú** contact op met Stichting Werken, tel. 070-3649920.

Oh Tibet

Op maandag 22 februari de Radio 5-documentaire 'Oh Tibet', om 13.05 uur op Radio 5 bij de Humanistische Omroep.

Chocolate city

Hoe gaan de zwarte generaties om met hun cultureel erfgoed? Waarom worden er zwarte feesten georganiseerd en wat verstaan we onder een Bounty? Vertegenwoordigers van

verschillende generaties 'zwart' uit Amsterdam-Zuidoost praten in 'Massiv' met gastheer Guilly Koster over zwart bewustzijn. Op **woensdag 24 februari** om 22.56 uur op Nederland 1 (Humanistische Omroep).

Mens en dier

Het gebruik van dieren door de mens blijft de gemoederen bezighouden. Wat kan wel en wat juist niet? Op **donderdag 25 februari** organiseert afdeling Utrecht de discussiebijeenkomst 'Houding tegenover dieren. Normen en waarden', met onder meer lezingen van een bio-ethicus en een veeteeltonderzoeker. Ruime gelegenheid tot discussie.

Plaats: Universiteit voor Humanistiek, Drift 6 in Utrecht, aanvang 20.00 uur. Meer informatie: tel. 030-2203624.

Utopia

Lezing 'Thomas More's Utopia', georganiseerd door Studium Generale Maastricht, op **donderdag 25 februari** in Collegezaal Nieuwenhof, Zwingelput 4 in Maastricht, aanvang 20.00 uur (toegang gratis). Meer informatie: tel. 043-3883541.

Ping Pong

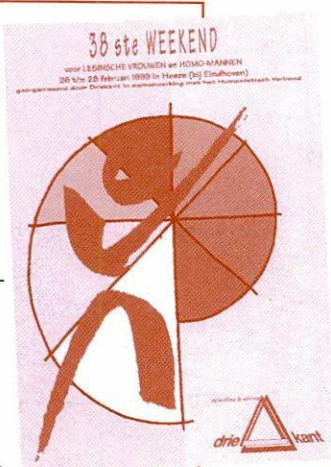
Theaterstuk 'Ping Pong' gespeeld door asielzoekers, **vanaf donderdag 25 februari** t/m zaterdag 27 februari

Namgyal Lhamo woont al twintig jaar in Utrecht, maar is van gegoede Tibetaanse huize. Hoewel opgegroeid in India, waren zij en haar zusje de sterren van de Tibetaanse zang. Onlangs keerde Namgyal terug naar haar dorpje Dharamsala in India - de plek waar de Dalai Lama en de Tibetaanse regering in ballingschap zich eind jaren vijftig vestigden - om de draad van haar zangcarrière weer op te pakken. Programmamaker Dorothée Forma reisde mee en sprak met de zusters en de Dalai Lama.

Met 'Utopia' van Thomas More wordt een nieuw literair-wijsgerig genre geboren: de utopie. Vanaf More's geniale schepping liggen de hoofdkenmerken van de utopie in grote lijnen vast. In de eerste plaats is de utopie een antwoord op een rampzalige maatschappelijke situatie. 'Utopia' biedt namelijk geen oplossing voor de ernstige sociale en politieke problemen van het Engeland uit het begin van de zestiende eeuw. Daarnaast schuilt in de utopie de idee dat een betere nieuwe samenleving totaal maakbaar is. Doemdenken en maakbaarheid blijven sinds More het utopisch denken tot in onze eeuw karakteriseren.

en het weekend is plaats voor ca. 90 deelnemers, die mee kunnen doen aan een aantrekkelijk programma met diverse draat- en doe-workshops, zoals: grenzen verleggen, doelen realiseren, massage voor mannen, alleen leven, echte keuze of noodzaak, stijldansen en workshop schrijven. Het weekend heeft een open sfeer en er worden veel mogelijkheden geboden nieuwe contacten te leggen. De deelnemers verblijven in één- of tweepersoons kamers in Conferentiecentrum Kapellerput, rustig gelegen in de Brabantse bossen. Het weekend duurt van vrijdagavond 19.00 uur tot zondag 15.00 uur.

te zien in Theater Frascati, Nes 63 in Amsterdam (aanvang 20.30 uur) en daarna in diverse theaters in Nederland. Bel voor meer informatie met 020-6266866.

Homo-Lesbisch weekend

Van vrijdag 26 t/m zondag 28 februari vindt het 38e 'Weekend voor lesbische vrouwen en homomannen' plaats in Heeze (bij Eindhoven). Het weekend wordt georganiseerd door de Homo/Lesbische Werkgroep i.s.m. het Humanistisch Verbond en Driekant, opleiding en advies. Bel voor inlichtingen en een inschrijfformulier met 043-3690259.

Vietnamese kamermuziek

'Thanh Tâm & De Vijf Perfecties'; op **zondag 28 februari** om 15.00 uur in RASA, Pauwstraat 13A in Utrecht. Hierna volgen nog optredens in Maastricht (26-2), Nijmegen (27-2), Amsterdam (5-3) en Den Haag (6-3). Bel voor informatie 030-2316040.

Vluchtelingen

Studiedag 'Migranten en vluchtelingen; over rouw, 'coping' en identiteit', op **vrijdag 5 maart** van 9.00 tot 17.30 uur in Krasnapolsky, Dam 9 in Amsterdam. Deze dag is niet alleen geschikt voor psychotherapeuten en -analytici die be-

Ca Huê is zowel verfijnde kamermuziek als amusementsmuziek. Een favoriete tijdsbesteding in Vietnam is het luisteren naar een concert in een drakenboot op de maanbeschenen Rivier van de Parfums, weg van de drukte van de stad. De klanken van de tokkelinstrumenten zijn prominent aanwezig naast de indringende en melodieuze zang. Het repertoire bestaat uit zowel luchthartige als zeer melancholische liederen. De prachtige vibratostem van zangeres Thanh Tâm wordt begeleid door vijf bijzondere instrumenten, ook wel de 'Vijf Perfecties' genoemd.

langstelling hebben voor de betekenis van de psychoanalyse bij de behandeling van migranten en vluchtelingen, maar ook voor werkers in de GGZ en andere betrokkenen die met deze doelgroepen te maken hebben. Inlichtingen via tel. 020-6737389.

Kijk eens verder!

Informatiedag van de Stichting Internationale Jeugduitwisseling (IJU) op **zaterdag 6 maart** om 14.00 uur, Wiltstraat 6 in Arnhem. Bel voor informatie 026-4454649.

Altijd al eens een kijkje willen nemen in een asielzoekerscentrum? Dat is niet meer nodig. Ping Pong brengt het asielzoekerscentrum in de theaters. Ditmaal worden wij Nederlanders ontvangen door de asielzoekers. Zij geven ons een indruk van hun leven, hun verlangens, hun angsten, hun hoop. Met verhalen, gedichten en liedjes van mannen, vrouwen en kinderen uit alle delen van de wereld, die één ding gemeen hebben: dat ze hun land hebben moeten ontvluchten en nu een leven leiden in anonimiteit, slechts gevuld met het zenuwlopend wachten op de uitslag van procedures en berichten van thuis.

De pingpongtafel vervult in deze omstandigheden een centrale rol. Zolang je geen status hebt, mag er niet worden gewerkt, dient de kamer gedeeld met een gezin dat een andere taal spreekt, in een andere god gelooft en naar een ander televisiestation wil kijken. Dan biedt een potje tafeltennis een meer dan welkome afleiding. Niet voor niets herbergen de asielzoekerscentra de beste amateur pingpongers in Nederland!

**KYK EENS
VERDER
DAN JE
NEUS
LANG
IS!**

Onder het motto 'Kijk eens verder dan je neus lang is' biedt de Stichting IJU je de kans om een jaar in het buitenland te leven en zo in een andere cultuur te duiken. Na een intensieve voorbereiding kun je een jaar meedraaien in een organisatie. Bijvoorbeeld in een project voor straatkinderen in Ghana, een mensenrechtenorganisatie op de Filipijnen of een project voor dak- en thuislozen in Londen. Ben je tussen de 18 en 30 jaar en wil je hier meer over weten, kom dan naar de informatiedag op 6 maart!

'Verliefd op de Spaans

LEONIE VAN DEN SCHOOR

Tal van gebeurtenissen kunnen het leven ineens op zijn kop zetten. Hoe ga je dan verder? In deze serie komen mensen aan het woord die een ingrijpende ommekeer in hun leven hebben meegeemaakt. Dit keer het verhaal van Marianne Vestjens (45) en Harry van Meegen (43). Tien jaar geleden vertrokken ze met zoon Sanne naar Spanje en knapten er een oude olijvenboerderij op.

Al jaren droomde Marianne ervan om samen met een groep mensen een oude, stenen boerderij in Normandië op te kopen. "Zelfvoorzienend zijn, mijn eigen wol spinnen, met dat romantische idee liep ik al heel lang te leuren." Ze leerde Harry kennen in een Nijmeegse woongroep. Harry studeerde pedagogiek, was actievoerder en zat in de milieubeweging. Marianne werkte een tijd op een TBR-kliniek en zette daarna een alternatieve winkel in tweedehands baby- en kleuterspullen op. Omdat de woongroep langzaam uit elkaar begon te vallen, gingen ze op zoek naar iets anders. Harry: "Ik had het gevoel dat ik genoeg actie had gevoerd voor anderen, ik wilde iets doen dat dichterbij mezelf stond." Tijdens een vakantie in Andalusië raakten ze in de ban van het Spaanse platteland. Bij een Nijmeegs stel dat een cortijo (boerderij) had opgeknapt, hielpen ze mee op het land. Marianne: "Tegen de avond als de zon aan het zakken was en het werk bijna klaar, kreeg ik een speciaal gevoel. Die schemering, dat oranje licht en de relaxte sfeer die erbij hoort, dat vind ik nog steeds het mooiste moment van de dag." Toen ze een boerderij met de mooie naam Herradura (hoefijzer) te koop zagen staan in een van de buitenwereld afgesloten valleien, raakten ze op slag verliefd. Ze konden het einde van hun vakantie nauwelijks afwachten. "We zaten maar te dromen over het kopen van die boerderij. Eigenlijk wilden we meteen terug naar Nederland om alles zo snel mogelijk te regelen. "Op weg naar huis stonden we op een camping die ook Herradura heette. Toen wisten we het helemaal zeker."

Bonnefooi

Terug in Nederland hadden ze binnen een mum van tijd mensen overgehaald om mee te doen. "Twee maanden later gingen we met z'n allen terug. We wilden kamperen bij de boerderij, hoewel er geen water of elektriciteit was. 'Wow', zeiden onze vrienden,

'het is nog mooier dan op de foto's, maar zullen we toch maar niet op een echte camping gaan staan?' Voor ons was meteen duidelijk dat ze niet wilden. Het hele plan zakte in elkaar. De Herradura was te duur voor ons alleen."

Ondanks die tegenslag zetten Harry en Marianne door. Binnen een jaar hadden ze hun activiteiten in Nederland stopgezet, de hoognodige spullen in een oude kampeerbus geladen en koersten ze op de bonnefooi richting Spanje. Voor zoon Sanne van zeven regelden ze een tijdelijke vrijstelling van school. De beginperiode was zwaar. "We hadden niks: geen plek om te blijven, ons busje ging telkens kapot, en we werden in een dorp onbeschoft behandeld."

Liften

In Nederland waren ze gewend om elke maand een bedrag op de rekening gestort te krijgen van de sociale dienst, maar in Spanje moest het geld ergens anders vandaan komen. "Alles wat we in Nederland zo vanzelfsprekend vonden, moesten we hier zelf verwerven. We gingen helemaal terug naar af, niks ging meer vanzelf. Zelfs praten met de bureaus was moeilijk. Voor Sanne was de overgang nog het grootste. In Nijmegen was hij altijd samen met een ander kind van de woongroep, ze groeiden op als twee broertjes. Opeens was hij helemaal alleen. Daarom besloten we heel snel een tweede kind op stapel te zetten, zodat we hem een broertje of zusje konden geven."

Hun kampeerbus had het al gauw definitief begeven. Ze betrokken een oude ruïne, van waaruit ze naar het dichtstbijzijnde dorp moesten liften om boodschappen te doen. Marianne: "Inmiddels was ik zwanger en mijn buik was al behoorlijk dik. Harry moest alles dragen: een gasfles, de boodschappen voor een hele week. En hij moest ervoor zorgen dat het huis op orde was voor de bevalling." Tien dagen voor de geboorte van hun dochter Mikatrien hadden ze een

"Ik moet er niet aan denken om op een flatje te zitten, ik zou er hartstikke dood gaan"

stilte'

prachtige kamer klaar. Harry's ouders waren ontzet. 'Er gaat weer een kerstkindje geboren worden in een stal', protesteerden ze. 'De klok wordt weer teruggezet, dat is toch niet de bedoeling van de mensheid?' Harry: "Wij zagen het niet als een stap terug, maar als een stap in een andere richting. We wilden eenvoudiger leven: meer rust, dicht bij de natuur, zonder allerlei luxe-artikelen. Die ontspannen sfeer, de stilte, dát is het waar we in Spanje verliefd op werden."

Geen wc en douche

Ze leefden sober en primitief, niet alleen uit overtuiging, maar ook noodgedwongen: veel geld hadden ze niet. Jarenlang moesten ze het stellen zonder wc, douche en elektriciteit. Harry: "We hebben een paar jaar geen ziektekostenverzekering gehad. Dat zijn we pas gaan doen toen we het ons konden veroorloven."

Het opgeven van een comfortabel leven was voor Harry en Marianne geen probleem. Veel meer moeite hadden ze met de verandering in hun woonvorm. "In Nijmegen hadden we binnen de woongroep allerlei taken verdeeld, in Spanje zaten we opeens met z'n tweeën op een berg en moesten we het met elkaar uitzoeken. Er waren geen uitwijkmogelijkheden meer. Die omslag was veel moeilijker dan afstand doen van een koelkast of douche."

Twee jaar zochten ze naar een boerderij op een geschikte plek. Op oudejaarsavond 1990 was het eindelijk raak: ze kochten een vervallen boerderij met een schitterend uitzicht op een vallei. De eigenaresse, een vrouw van 80, ondertekende de koopakte met een duimafdruk. "De tijd van dromen was voorbij, opeens moest er iets gebeuren. Er was zoveel te doen, we wisten niet waar we moesten beginnen." Langzaam knapten ze hun boerderij op: een waterbassin aanleggen, muren bouwen, daken maken, experimenteren met zonnecollectoren. Het gaf hen een ontzettende kick. "Dan doe je hier een lichtschakelaar aan en gaat er daar een lamp branden. Het leek wel een wonder!"

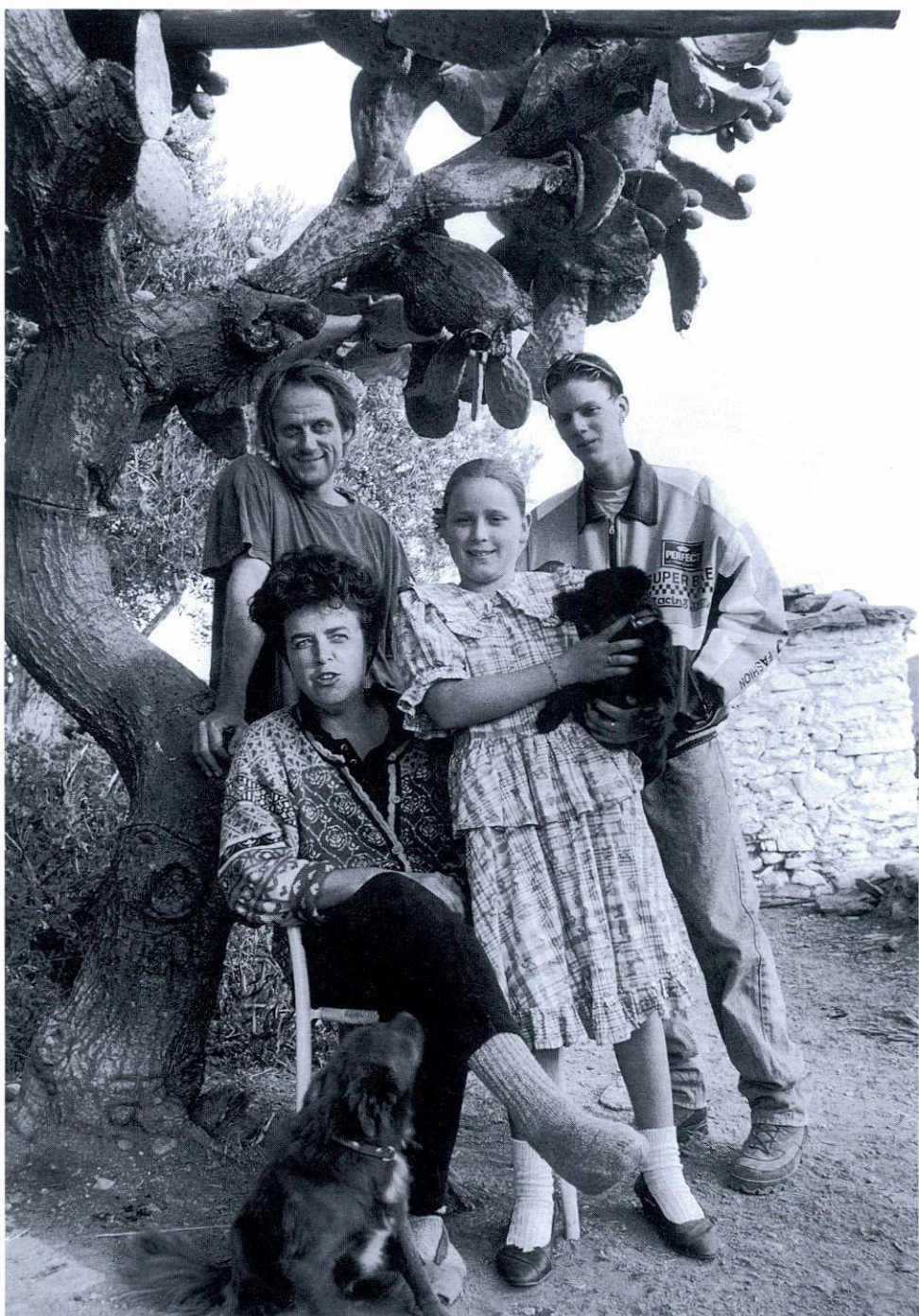

FOTO: LEONIE VAN DEN SCHOOR

Vakantiehuisje

"Ons huis hebben we opgebouwd met spullen van de stort. We moesten heel creatief zijn en oplossingen bedenken die niks kostten. Ook op het land hebben we alles stap voor stap moeten leren. Bomen snoeien, de olijven oogsten en stenen muren stapelen op de terrassen van ons land."

Omdat de olijven steeds minder opleveren, moeten Harry en Marianne het tegenwoordig meer hebben van de inkomsten uit toerisme. Op hun land hebben ze een eenvoudige camping ingericht, waar mensen een caravan of tipi kunnen huren, of hun eigen tentje kunnen neerzetten. De oude stallen zijn omgetoverd tot een knus vakan-

tiehuisje, een gemeenschappelijke 'huiskamer' voor de gasten is in aanleg.

In Nederland zouden ze niet meer kunnen aarden. Marianne: "Ik moet er niet aan denken om op een flatje te zitten, ik zou er hartstikke dood gaan. Wat zou ik er bovendien moeten doen? In Nederland woon je zo dicht op elkaar en hoor je de intiemste geluiden zonder dat je elkaar kent of je ergens mee mag bemoeien. Dat vind ik tegenstrijdig en ziekmakend. Hier is er veel meer persoonlijk contact, de mensen nemen de tijd voor elkaar, zelfs als het druk is op de boerderij."

Uit het hoofdbestuur

Terugblik op ALV

"De laatste ALV was een leuke ALV", vertelt Leo Bosland, penningmeester van het hoofdbestuur. "Behalve besluitvaardig was de vergadering ook spannend, omdat er onderwerpen op de agenda stonden waar niet bij voorbaat een meerderheid voor was."

Het winternummer van de Humanist was op 28 november al ter perse toen de Algemene Ledenvergadering van het Humanistisch Verbond werd gehouden. Vandaar dat een kort verslag van de ALV, die door zo'n 120 mensen werd bezocht, pas in dit nummer verschijnt.

Op de agenda stond onder meer het voorstel om het budget van afdelingen die extra actief zijn met eenderde te verhogen. Discussie ontstond over het voornemen om afdelingen met een groot eigen vermogen van deze landelijke bijdrage uit te sluiten. Na enkele toezeggingen over de uitvoering van het voorstel ging de ALV akkoord.

Ook stemde de ALV in met het individualiseren van het lidmaatschap. Voor nieuwe leden is een gratis medelidmaatschap niet meer mogelijk. Bestaande mede-leden kunnen kiezen of ze hun lidmaatschap al dan niet willen individualiseren.

Punt van kritiek had de ALV op de profilering van het Humanistisch Verbond. Het verweer van het hoofdbestuur op de onzichtbaarheid van het HV was: 'We willen ons in samenwerking met andere humanistische organisaties profileren.' Leo Bosland: "Het hoofdbestuur heeft de kritiek goed in zijn oren geknoopt. Het HV zal zich meer profileren. We willen daarbij de eigen leden meer inzetten bij het voorbereiden van standpunten. Ook zullen we extra investeren in het hoofdbureau, zodat die extra ondersteuning kan geven." Het HV zal verder de samenwerking met

andere humanistische organisaties intensiveren, zoals ook in het beleidsplan voor het komend jaar staat. Volgens dat beleidsplan zal het hoofdbestuur

komend jaar ook werken aan de versterking van de strategische positie van de geestelijke verzorging, de versterking van de activiteiten van de afdelingen en de samenwerking met de vakbonden en de kerken in het platform armoedebestrijding. Volgens het beleidsplan zal het bestuur ook verder gaan met het Humanistisch Perspectief, dat op deze ALV apart werd besproken. Leo Bosland: "De vergadering heeft hierover nog geen besluiten genomen omdat het perspectief nog niet voldoende uitgewerkt is. We hebben besloten om er nog een half jaar aan te schaven. In juni komt er dan een extra ledenvergadering voor het behandelen van het Humanistisch Perspectief."

Voorts stond op de agenda het jaarverslag en de jaarrekening 1998 plus de financiële situatie en de begroting van 1999. Het voorstel van de Jonge Humanisten om hen meer subsidie te geven, werd na een spannende stemming nipt afgewezen.

Op deze vergadering traden Roy Geurts en Marlies van Wijk af als bestuursleden. "Gelukkig kwam er vanuit de vereniging een groot aanbod aan nieuwe kandidaten", zegt Leo Bosland. Er werden naast de blijvende bestuursleden - Jacqueline Schlangen, Patrick Maes en Leo Bosland - vijf nieuwe bestuursleden gekozen: Wil Boelema, (algemeen secretaris), Auke ten Hoeve, Henny Kemner, Alette van der Stap en Frits van Vugt. Liesbeth Mulder, die al zes jaar lid is van het hoofdbestuur, werd tot nieuwe voorzitter gekozen. Zij zal deze taak voor de komende drie jaar vervullen.

Armoede

Hiermee wil ik reageren op de ingezonden brief van Nettie Goes uit Amsterdam over armoede. Het is of oude tijden herleven. Voor een fooi van f150,- moet er dankjewel gezegd worden tegen mensen die het financieel beter hebben. De mensen die het financieel beter hebben kopen daarmee, mijns inziens, een stukje gemoedsrust (en kunnen dit ook nog weer aftrekken van de belasting). Ik ga natuurlijk uit van goede bedoelingen, maar is het niet veel beter dat we zorgen voor gelijke kansen en een betere verdeling van de welvaart? Laat de Stichting Stand By ook daar aan werken. Bijstandstrekkers moeten zichzelf al zo vaak vernederen. Altijd weer buigen voor de ambtenaren van de sociale dienst als

er bijvoorbeeld weer eens een heronderzoek gedaan wordt. Als ze kwijschelding aanvragen of bijzondere bijstand, dan moeten ze hun hele ziel en zaligheid blootleggen. Ik neem aan dat ze ook weer opening van zaken aan de Stichting Stand By moeten geven. Bijstandstrekkers zijn niet geholpen met liefdadigheid, maar met structurele oplossingen. Het kan toch niet zo zijn dat wij, als humanisten, deze tweedeling in de maatschappij in stand willen houden?

Gineke Mulder, Assen

Naschrift Nettie Goes:

Natuurlijk zou ik ook liever zien dat er structureel iets aan de armoede wordt gedaan. Maar in mijn eentje kan ik dat niet (en mevrouw Mulder ook niet, neem ik aan). Wat ik wel kan doen, is van mijn betrekkelijke rijkdom een stichting ondersteunen die ervoor zorgt dat mensen die het een stuk minder breed hebben

dan ik, eens een zorgeloos dagje met hun kinderen op stap kunnen. Als mevrouw Mulder andere manieren kent waarop ik mijn solidariteit met minder bedeelden tot uiting kan brengen, zal ik daar graag kennis van nemen.

Ik ben op het spoor van de Stichting Standby gekomen door een artikel in het maandblad 'Genoeg', waarin een bijstandsmoeder vertelt: 'Jaarlijks krijg ik een extraatje van de Stichting Standby. Dat zijn kapitaalkrachtige mensen die wat extra willen doen voor de minima. Geweldig hè?' Dat lijkt me niet de toon van iemand die 'zichzelf vernedert' of 'dankjewel zegt tegen een fooi van f150,-'. Ze is er gewoon blij mee.

Wat betreft het 'opening van zaken geven' aan de stichting: naast uiteraard een verantwoording van de kosten waarvoor men een vergoeding vraagt, volstaat een bewijs dat men alleenstaande onder met bijstand is. Dat valt dus nogal mee.

Mensenrechten

In de loop van dit jaar ontvingen alle leden een brochure over 50 jaar mensenrechten. Een uitstekend initiatief om ons op de hoogte te brengen met de activiteiten rondom dit thema. Op 10 december was er in mijn woonplaats Nuenen, evenals in vele andere gemeenten, een fakkeloptocht, georganiseerd door Amnesty International, om dit historische feit te herdenken. Met overtuiging heb ik daar in meegelopen. Ook in de media werd aan deze dag ruimschoots aandacht besteed. Zo was er in NRC Handelsblad van 3 december een heel katern aan gewijd met artikelen van uitstekend gehalte. Het decembernummer van Amnesty was er zelfs geheel aan gewijd.

In vervolg op de brochure heb ik ook in dit blad uitgekeken naar publicaties over dit onderwerp. Tevergeefs echter, in geen enkel nummer van 1998 vind ik er iets over!

Frappierend is het thema van het winternummer: Passie. Een prima onderwerp, maar helaas, de passie van het HV voor actuele kwesties die de waardigheid van ons mensenras betreffen, is ver te zoeken. Alleen toch: met het argument van de bekommernis om de mensenrechten is er een advertentie van Hivos voor een geldelijke bijdrage. Niks mis mee, maar wel typisch is dat het hoofdbestuur in het meinummer een bijdrage vraagt voor ons Steunfonds met een verwijzing naar art. 1 van de 'Verklaring'.

Geachte redactie (c.q. hoofdbestuur), geld hebben we ook nodig, prima, maar wanneer wij de 'Verklaring' alleen vernoemen in relatie met geld zijn we toch wel op een vreemde manier bezig. Een pittig artikel in het decembernummer zou uitdrukking hebben kunnen geven aan betrokkenheid bij onze 'kostbare' medemens. Dat we in dit kader onze stem niet laten horen, getuigt van een groot gebrek aan passie!

D. Heesen, Nuenen

Gezocht:

de Beste Bemoeials van Nederland

Beloning: f 10.000,-

Op 1 januari is de inschrijving gestart voor de tweede Bemoei je d'r mee Prijs, die op 12 juni zal worden uitgereikt. Welke 'bemoeials' helpen mensen zonder betaald werk hun maatschappelijk isolement te doorbreken? Tot 1 april kunnen vrijwilligersprojecten meedingen naar drie prijzen van respectievelijk 10.000, 5.000 en 3.000 gulden.

Vrijwilligers zijn onbetaalbaar. Achter de schermen van de officiële economie werken zij aan de leefbaarheid van de samenleving. Om aandacht te vragen voor die belangrijke bijdrage looft het Humanistisch Verbond tweejaarlijks de 'Bemoei je d'r mee'-prijs uit. Het thema voor 1999 is maatschappelijke activering van mensen zonder betaald werk die in een isolement zijn geraakt.

Als je een baan hebt, tel je mee. Dan heb je geld, contacten, status: je bent iemand. Betaald werk is nog altijd de spil waar het maatschappelijk leven om draait. Toch zitten in Nederland twee miljoen mensen onder de 65 jaar zonder baan. Veel wao'ers, alleenstaande ouders, ongeschoolden, chronisch zieken, daklozen, asielzoekers, werklozen en ook ouderen voelen zich buitengesloten. Niet alleen vanwege een vaak te karig inkomen, maar ook omdat het zonder baan moeilijker

is actief deel te nemen aan de samenleving en respect en waardering van je omgeving te krijgen. Talenten blijven onbenut, contacten gaan verloren, het leven verliest aan zin. Gelukkig zijn er vrijwilligers die zich niet neerleggen bij de heiligverklaring van betaald werk. Ze bieden mensen die op een zijspoor zijn geraakt, alternatieven om weer actief deel te nemen aan de samenleving. Omdat ze vinden dat er meer manieren zijn om kwaliteit aan je leven te geven en weten dat de maatschappij pas echt gedijt als iedereen eraan bijdraagt, als ieders kwaliteit telt. Voor die vrijwilligers looft het Humanistisch Verbond de 'Bemoei je d'r mee'-prijs uit. Omdat er voor leefbaarheid en kwaliteit in de samenleving mensen nodig zijn die zich met anderen durven te bemoeien; niet uit betutteling, maar uit betrokkenheid en respect en als broodnodig tegenwicht tegen onverschilligheid.

Tot 1 april kunnen vrijwilligersprojecten die met dit thema actief bezig zijn meedingen naar de drie prijzen van 10.000, 5.000 en 3.000 gulden. Het prijzengeld, dat beschikbaar wordt gesteld door de ASN Bank, moet ten goede komen aan het project. Meer weten? Vraag de folder op bij het Humanistisch Verbond, tel. 020-5219000

45 jaar Rekenschap

Rekenschap bestaat vijfenveertig jaar! Al die tijd heeft het blad met zijn circa 1250 artikelen een grote bijdrage geleverd aan de inhoudelijke verdieping van het humanisme en aan de intellectuele status van het Humanistisch Verbond als levensbeschouwelijk genootschap. Het decembernummer 1998 van *Rekenschap* is bijna geheel gewijd aan dit eigen jubileum.

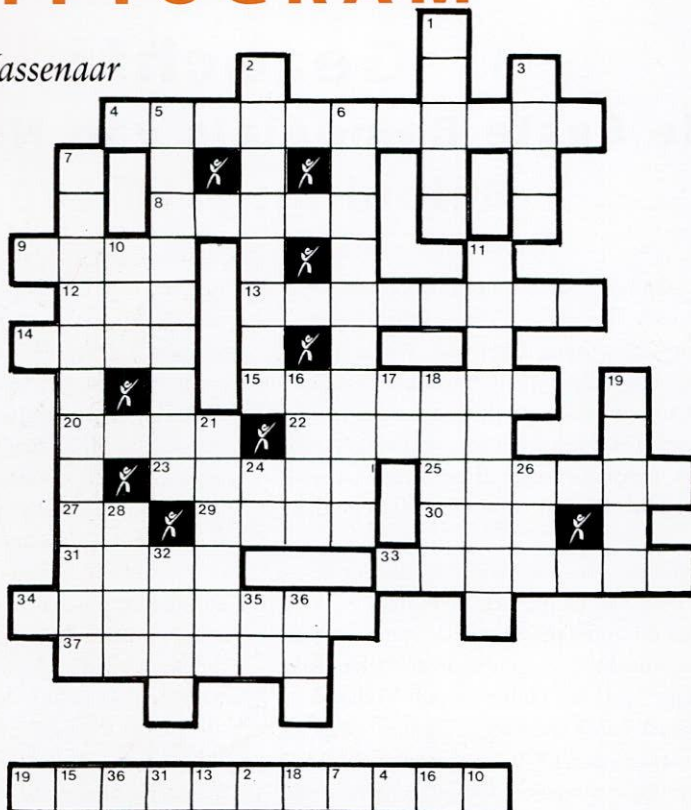
Het jubileumnummer opent met een overzichtartikel, waarin een globaal beeld wordt geschetst van de ontstaansgeschiedenis, de redactionele samenstelling, de ontwikkeling van de inhoud, de rubrieken en de organisatorische plaats van het tijdschrift in relatie tot het Humanistisch Verbond. Wat opvalt, is de veerkracht van het blad: hoewel het al die jaren een enigszins geïso-

leerde positie in het Verbond heeft ingenomen, slaagde men erin om, ondanks de beperkte middelen, het blad steeds in stand te houden en verder te ontwikkelen. Tot op de dag van vandaag wist het blad de prominente figuren uit de humanistische beweging aan zich te binden als redactielid of auteur. In het tweede deel van het nummer toont Rob Tielman de maatschappelijke betekenis van *Rekenschap* in de afgelopen jaren, onder andere aan de hand van vier artikelen die hij uit de oudere jaargangen heeft geselecteerd.

Rekenschap is te bestellen door f 17,50 over te maken op giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers te Amsterdam, onder vermelding van 'Rekenschap december 1998'. Voor meer informatie, bel 020-5219000.

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 4 Dapper als een kip. (11)
- 8 Van onbeduidende dingen gaan er dertien in. (5)
- 9 Slachtoffer van de rekening. (4)
- 12 Begin van golfslag, maar niet in zee. (3)
- 13 Stageplek. (8)
- 14 Dat is nog eens een onderwerp van gesprek. (4)
- 15 Men zou eerder aan kort denken. (7)
- 20 Het is wezenlijk, maar op welke plek? (4)
- 22 Sommigen denken hier kamille bij, anderen munt. (5)
- 23 Bij meerderheid van stemmen verworpen. (5)
- 25 Maak een vogel van streek. (6)
- 27 Aansporing van een Franse N.V. (2)
- 29 Meldt 'Aan tafel!' (4)
- 30 Strafwerktuig op de vlakte. (3)
- 31 Voertuig met en zonder wielen. (4)
- 33 Kracht die men in een vesting vindt. (7)
- 34 Door elkaar is ieder in die stad tevreden. (7)
- 37 Met dit tijdschrift is het hek van de dam. (6)

Verticaal

- 1 Op deze laan is men in goede doen. (5)
- 2 Geringe tegenstand als amusement. (8)
- 3 Mestvogel. (4)
- 5 De glazenwasser heeft gereedschap genoeg. (9)
- 6 Klein boompje dat op bezuinigen duidt. (10)
- 10 Niet een. (3)
- 11 Ouderwetse versnapering bij motorpech. (9)
- 16 Een zeer oude tuin. (4)
- 17 Gisteren. (1+1)
- 18 Bij de tijd en niet later. (5)
- 19 Daar valt iets te vieren. (5)
- 21 Bestuurder als de vorst uitvalt. (6)
- 24 Meisje dat in Japan speelt. (2)
- 26 Kroonraad. (1+1+1)
- 28 De ijzeren hertog. (4)
- 32 Soort vloerverwarming. (4)
- 35 Overdreven. (2)
- 36 Daar loopt de boer zijn ommetje. (3)

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (onder het cryptogram). Stuur uw oplossing vóór 20 februari naar: Redactie Humanist, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram winternummer

Horizontaal

2 Hartstocht, 7 vos, 8 obsessie, 9 verve, 10 mystiek, 12 kinderen, 13 weduwe, 15 Eden, 19 vervoeren, 20 passiva, 23 roekeloos, 26 zinrijk, 28 emotie, 30 kennis.

Het gezochte woord was: OVERDREVEN

Boekenbon gewonnen door: W.J. Velthuysen uit Driebergen

Verticaal

1 muziek, 2 Hooglied, 3 Tegelen, 4 toevoer, 5 hobby, 6 passieweek, 11 SPD, 14 epos, 15 elan, 16 ekster, 17 Eva, 18 preek, 21 varkens, 22 dol, 24 Eros, 25 elite, 27 niks, 29 mi.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 53-ste jaargang nr. 2 februari 1999.

Redactieadres:

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219080
e-mail: hv@euronet.nl

Kantooradres:

Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel: 020 - 5219000

Redactie:

Marjan Slob (hoofdredacteur)
Mirre Bots
Saskia van Loenen (Denken & Doen)
Tanny Dobbelaar, Leonie van den Schoor

Vormgeving en Prepress:

Brouwer Digitaal, Utrecht
Marja Mans

Medewerkers aan dit nummer:

Gert van Dijk, Jan Willem Duyvendak, Niels de Hoog, Adriënné M. Norman, Chris Pennarts, Paul Romijn, Jolanda aan de Stegge, Angelique Smulders, Evert Wassenaar.

Foto omslag:

Chris Pennarts

Redactiecommissie:

Peter van Agteren, Marleen Janssen Groesbeek, Jan Haasbroek, Saskia ter Kuile, Hans Martens, Willem Offenberg

Druk:

Hoonte Bosch en Keuning, Utrecht

Internet:

De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage: <http://www.humanist.nl/hv>

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist

De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost f55,-. Aan te vragen bij: Centrum voor gesproken lectuur, Tel. 0486 - 486486

Opzegtermijn:

Lidmaatschappen en abonnementen lopen automatisch door tenzij vóór 1 november schriftelijk opgezegd.

Advertenties:

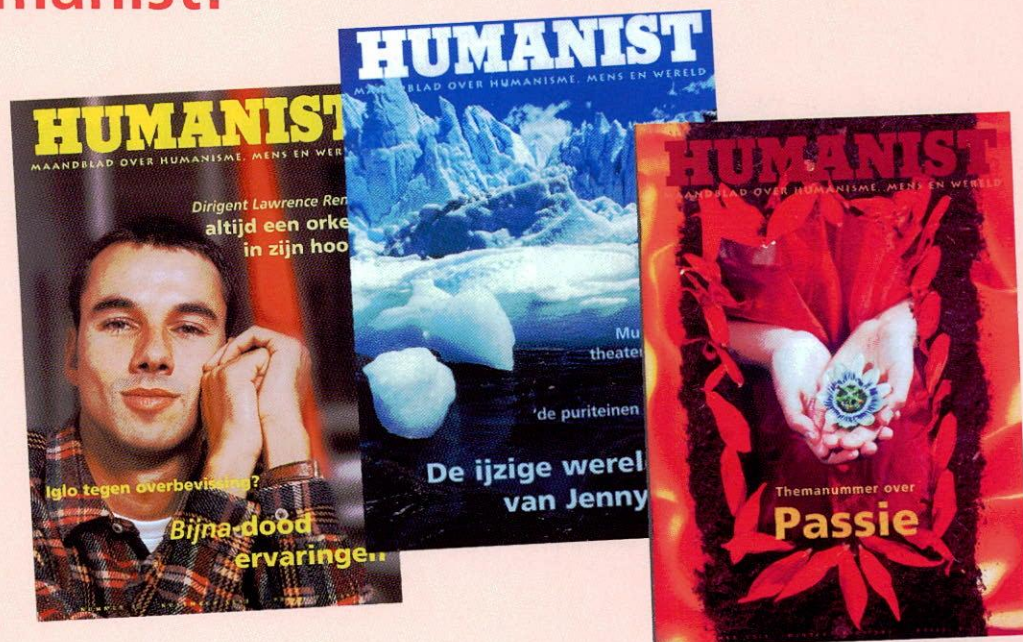
Uitgeverij Recent, Den Haag
Tel. 070 - 3385400
Fax 070 - 3587299

De Humanist wordt gedrukt op licht-houthoudend mc papier, chloorvrij.
ISSN: 0025-9489

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f55,- schenken? Vraag dan snel de kaart voor een cadeau-abonnement aan. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Een telefoontje naar de Humanist is genoeg: 020 - 5219030.

Humanist, voor een andere kijk op uw leven.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor f55,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (drie nummers voor een tientje) is ook mogelijk.

Voor lezers met interesse voor wetenschap en cultuur is er het kwartaalblad **Rekenschap** (vanaf f50,- per jaar).

U kunt ook **donateur** van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nog meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatieviering en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost f100,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. f40,- en 55,-).

Het HV heeft verschillende **folders en brochures** die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 521 90 90. Of gebruik de bon in deze Humanist!

Stimuleringsprijs voor vrijwilligers
de Bemoei je d'r mee prijs

Verbond

Humanistisch

GEZOCHT

de beste bemoeials van Nederland

Vrijwilligers zijn onbetaalbaar. Achter de schermen van de officiële economie werken zij aan de kwaliteit van de samenleving. Omdat het Humanistisch Verbond dit werk van groot belang vindt looft zij elke twee jaar de 'Bemoei je d'r mee- prijs' uit. Want humanisme staat voor rechtvaardigheid, respect voor menselijke waardigheid en een samenleving waarin iedereen zich naar eigen aard en mogelijkheden kan ontplooiën. Daarvoor zijn mensen nodig die zich met anderen bemoeien; niet uit betutteling, maar uit respect en als broodnodig tegenwicht tegen onverschilligheid.

In 1999 wordt de prijs uitgereikt aan vrijwilligersgroepen die zich inzetten voor mensen die zonder betaald werk in een isolement zijn geraakt. Bent u als vrijwilliger actief bij een project dat bijvoorbeeld wao'ers, werkloze jongeren, daklozen, ouderen, gehandicapten, asielzoekers of (ex)psychiatrische patiënten alternatieven biedt om (weer) actief te worden in de samenleving? Vraag dan de wedstrijdfolder aan. Tot 1 april 1999 kan uw project meedingen naar de drie prijzen van f 10.000,-, f 5.000,- en f 3.000,-.

BELONING **f 10.000,-**

Vraag de wedstrijdfolder aan!

Humanistisch Verbond, o.v.v. Bemoei je d'r mee !
Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam.
Tel. 020-5219000

Het prijzengeld voor de
"Bemoei je d'r mee prijs" wordt
beschikbaar gesteld door

ASN Bank
SPAART MEER